

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ВНЗ «УКРАЇНСЬКИЙ КАТОЛИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ»

Гуманітарний факультет

Кафедра нової і новітньої історії України

Парламентська діяльність Мілени Рудницької

(1928-1935)

Студентки VI-го курсу групи ГІС18/М

Волошин Ярина Олександрівна

Науковий керівник:

доктор історичних наук, професор

Зайцев Олександр Юрійович

Львів – 2020

Зміст

<i>Вступ</i>	3
<i>Розділ I. Політична та громадська діяльність</i>	
<i>Мілени Рудницької до 1928 р.</i>	10
<i>Розділ II. У Сеймі Другої Речі Посполитої</i>	
Гуманітарна політика (освіта та міжнаціональні стосунки).....	24
Взаємовідносини Рудницької з УНДО.....	44
<i>Розділ III. Діяльність Мілени Рудницької на міжнародному рівні</i>	
Міжнародна кампанія з питання «пацифікації».....	50
Кампанія пов'язана з Голодомором у Радянській Україні.....	57
Контакти Мілени Рудницької з ОУН.....	60
<i>Розділ IV. Мілена Рудницька у жіночому політичному контексті</i>	
Діяльність Рудницької в контексті жіночого руху та Союзу Українок.....	64
Стосунки Рудницької з діячками польського та українського політичних рухів.....	70
<i>Висновки</i>	77
<i>Список використаних джерел та літератури</i>	

ВСТУП

Актуальність

Парламентаризм є невід'ємною частиною розвитку політичних рухів, партій та національних еліт. Досвід парламентаризму для еліт бездержавних націй має окремий специфічний сенс та сприяє формуванню і укріпленню їх політичних цілей та модерної нації загалом.

Українські парламентаристи у міжвоєнній Польщі намагались використати доступний їм ресурс, декларуючи при цьому прагнення створити українську державу. Мілена Рудницька – постать, цікава у кількох вимірах, які досліджуються істориками: як жінка-політикиня та парламентаристка; як діячка у міжвоєнній Польщі; як донька українця та єврейки; як феміністка та, що важливо, промоутерка фемінізму в українському суспільстві. Її внесок у посилення і розвиток українського політичного руху важко переоцінити, проте її зацікавлення та сфери діяльності досліджені поверхово, а ті, що досліджені, здебільшого стосуються діяльності у жіночому русі.

Об'єктом дослідження є політична діяльність Мілени Рудницької.

Предметом є діяльність Мілени Рудницької як української посланки до Сейму міжвоєнної Польщі.

Мета роботи — дослідити парламентську діяльність Мілени Рудницької в її різноманітних контекстах, пов'язаних з професійною, громадською діяльністю, а також продиктованих актуальною політичною ситуацією.

Основні завдання дипломної роботи:

1. Дослідити участь Рудницької у законотворчих процесах в Сеймі, проаналізувати рівень участі та з'ясувати її мотиви та фактори впливу.
2. Прослідкувати напрямки міжнародної діяльності Рудницької у контексті процесів в українському суспільстві
3. Здійснити аналіз взаємозв'язків та контактів, з якими Рудницька

проводила спільну діяльність.

4. Проаналізувати вплив участі в парламентській роботі на громадську та політичну діяльність, зокрема в контексті жіночого руху.

Хронологічні межі дослідження.

У дослідженні вивчається період роботи Рудницької у Сеймі – з 1928 до 1935 року, але перший розділ присвячений її діяльності до 1928 року і має на меті ввести в контекст її світоглядних, професійних та особистих аспектів.

Географічні межі дослідження досить широкі, оскільки Мілена Рудницька, більшу частину часу проживала у Львові, сеймові засідання відбувались у Варшаві, а діяльність вона здійснювала у різних містах Галичини та європейського континенту.

Історіографія.

В історіографії не існує монографії, присвяченої Мілені Рудницькій, але значна частина її діяльності була описана в рамках досліджень, присвячених українському жіночому руху. Окремі дослідження фрагментарно описують окремі вектори, де вона провадила свою діяльність – жіночий рух, освітню політику часів Другої Речі Посполитої, участь у вирішенні проблем «пацифікації».

Марта Богачевська-Хомяк у 1988 році написала англomовну працю про діячок українського жіночого руху, охопивши період з 1884 р. (заснування першої жіночої української організації) і до 1939 року, коли почалась II Світова війна. Хоча хронологічні межі книжки визначено дуже чітко, насправді праця охоплює набагато довший період, вводячи нас в контекст зародження української національної думки в період Романтизму – з початку XIX ст. Дослідниця детально описує досвід жіночих організацій та окремих діячок зі всіх частин України: і з Австрійської імперії, і з Російської, і СРСР, і Польської держави, і в еміграції. В 1995 році праця

була перекладена та опублікована українською мовою, а у 2018 році її перевидали ще раз¹.

Українська дослідниця Мирослава Дядюк зосередилась на вивченні українського жіночого руху міжвоєнного періоду в Галичині. Праця добре підкріплена джерелами і аналізує український жіночий рух не лише як громадську чи політичну одиницю, але й звертає увагу на ідеологічні підвалини діяльності – не лише фемінізм, але і його взаємодію з іншими домінуючими ідеями того періоду, зокрема націоналізмом та консерватизмом².

Оксана Маланчук-Рибак спробувала вписати український жіночий рух у міжвоєнній Галичині у ширший політичний контекст у розділі до колективної монографії про жінок в українській історії, який редагувала Людмила Смоляр³. Історія жіночого руху на Галичині в цій праці також досліджується від кінця ХІХ ст. Пізніше дослідниця видала ще одне працю, де описала український жіночий рух у європейський політичний контекст⁴.

У 2018 р. була опублікована ще одна ґрунтовна монографія дослідниці Ірини Левчук про жіночий рух в міжвоєнній Польщі, але вона відрізняється тим, що досліджує досвід не лише українських жіночих організацій, але й польських та єврейських⁵.

Контекст міжвоєнної Польщі описаний в «Історії Польщі» Леоніда Зашкільняка та Миколи Крикуна⁶.

---

¹ Богачевська-Хомяк Марта. Білим по білому. Львів: Видавництво Українського Католицького Університету, 2018. 520 с.

² Дядюк Мирослава. Український жіночий рух у міжвоєнній Галичині: між гендерною ідентичністю та національною заангажованістю. Львів: «Астролябія», 2011. 368 с.

³ Маланчук-Рибак Оксана. Жіночий рух на Західноукраїнських землях (кінець ХІХ – 30-і роки ХХ століття) // Жіночі студії в Україні. Жінка в історії та сьогодні: колективна монографія/ За заг.ред. Людмили Смоляр. Одеса: Астропринт, 1999. С.110-129.

⁴ Маланчук-Рибак Оксана. Ідеологія та суспільна практика жіночого руху на західноукраїнських землях ХІХ-першої третини ХХ ст.: типологія та європейський культурно-історичний контекст. Чернівці: «Книги-ХХІ», 2006. 500 с.

⁵ Левчук Ірина. Промоутерки змін: діяльність жіночих організацій у Польщі міжвоєнного періоду. Рівне: Волинські обереги, 2018. 248 с.

⁶ Зашкільняк Леонід. Крикун Микола. Історія Польщі: від найдавніших часів до наших днів. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2002. 752 с.

Костянтин Федевич у своїй праці досліджував питання інтеграції галицьких українців у польську державу та польську політику у міжвоєнний час⁷.

Міжвоєнний польський парламент, українські партії у ньому, зокрема УНДО досліджував Олександр Зайцев, який у 1994 році захистив кандидатську дисертацію «Парламентська діяльність політичних партій Західної України (1922-1939)»⁸.

Окремо діяльність УНДО досліджував Ігор Соляр, який, описав проблеми та дискусії навколо політики «нормалізації» стосунків між польською владою та українськими політиками⁹.

Політику «нормалізації» та українське питання у польській політиці досліджував¹⁰ польський історик Анджей Айненкель, який відомий своїми ґрунтовними дослідженнями польського міжвоєнного парламенту. Діяльність українських парламентарів у польському Сеймі як української політичної еліти досліджував Мірослав Шуміло¹¹.

Однією з найґрунтовніших сучасних праць про проблеми «пацифікації» вважається дослідження Романа Скакуна,¹² який описав її виходячи за рамки дихотомії польсько-українських стосунків, враховуючи ширший контекст та ролі учасників подій, які передували «пацифікаційній акції», самої акції та подальшого вирішення питання. Також проблему досліджували багато польських істориків, серед яких Ян Пісулінський¹³ та Гжегож Мазур¹⁴.

⁷ Федевич Костянтин. Галицькі українці у Польщі 1920-1939. Київ: «Основи», 2009. 280 с.

⁸ Зайцев Олександр. Парламентська діяльність політичних партій Західної України (1922-1939). Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук. Львів, 1994. 208 с. Див. також: його ж. Представники українських політичних партій Західної України в парламенті Польщі (1922— 1939 рр.) //Український історичний журнал. Київ: «Наукова думка», № 1. 1993. С. 72-84

⁹ Соляр І. УНДО і Польща в 1928–1930 рр.: пошук шляхів порозуміння // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність Вип. 17.2008. С. 177-185.

¹⁰ Айненкель Анджей. Українське питання в політиці II Речі Посполитої та концепціях і заходах українських політичних сил у міжвоєнний період (1918-1939) // Україна-Польща: важкі питання. Т. 10. Матеріали XI Міжнародного семінару істориків «Українсько-Польські відносини під час Другої Світової війни», Варшава, 26-28 квітня 2005 року. Світовий союз воїнів Армії Крайової ТИРСА. /Ред. І. Галаґіда, 2006. С. 141-154.

¹¹ Szumilo Mirosław. Ukraińska elita polityczna w Drugiej Rzeczypospolitej, Dziej Najnowsze, 34\3, , 2002. S. 21-37

¹² Скакун Роман. «Пацифікація»: Польські репресії 1930 року в Галичині. Львів: Видавництво Українського католицького університету, 2012. 172 с.

¹³ Pisuliński Jan. Pacyfikacja w Małopolsce Wschodniej na forum Ligi Narodów// Zeszyty Historyczne, T.523. Paryz: Instytut Literacki, 2003. S. 109-123

¹⁴ Mazur Grzegorz: Problem pacyfikacji Małopolski Wschodniej w 1930 r.// Zeszyty Historyczne, T.514. Paryz: Instytut Literacki, 2001. S. 3-40

Джерела. Більшу частину власного архіву Мілена Рудницька знищила особисто за кілька років до смерті, а збережене листування передала своєму синові.

Основні джерела дослідження – це листування та публічні статті, сеймові виступи Мілени Рудницької, інша сеймова документація II і III міжвоєнних скликань, а також інші джерела, які містять згадки про об'єкт дослідження.

Серед основних джерела роботи – тексти та промови, написані і виголошені Міленою Рудницькою під час її парламентського періоду. Більшість з них міститься в опублікованому збірнику, упорядкованому Мирославою Дядюк.¹⁵ У цьому ж збірнику міститься і збережене листування. Іншу велику частину джерел складають стенограми сеймових засідань, які в оцифрованому вигляді містяться на сайті Бібліотеки Польського Сейму.¹⁶

Також, я використовую фонди Центрального державного історичного архіву у м. Львів, зокрема ф. 344 (Українське національно-демократичне об'єднання). Додатковими джерелами стали спогади і листування родичів, колег та сучасників, які описували події, в котрих вона теж брала участь.

Проблемний напрям і методологія дослідження. Проблемний напрям роботи – політична біографістика.

Для аналізу змісту активності Мілени Рудницької у законотворчому процесі я застосовую дискурс-аналіз сеймових промов Мілени Рудницької та, частково, статей. Основна частина дискурс-аналізу здійснюється за методикою Ернесто Лаклау і Шанталь Муф. Більшою мірою мене цікавить побудова дискурсу у її публічних виступах, а також можлива боротьба націоналістичного і феміністичного дискурсу у контексті її контактів та взаємодії у різні періоди діяльності. Взаємодії дискурсів, контексти дискурсивних практик я намагаюсь проаналізувати за методикою Нормана Феркло¹⁷.

---

¹⁵ Рудницька Мілена. Статті, листи, документи (Збірник документів і матеріалів про життя, суспільно-політичну діяльність і публіцистичну творчість Мілени Рудницької) / Упор. М. Дядюк. Львів, 1998. 844с.

¹⁶ Sprawozdania stenograficzne z posiedzenia sejmu //Biblioteka Sejmowa/ URL: <https://bs.sejm.gov.pl/F?RN=550820721>

¹⁷ Див.: Йоргенсен М., Филлипс Л. Дискурс-анализ. Теория и метод / Пер. с. англ. 2-е изд. Харьков: Гуманитарный Центр, 2008. 352 с.

Також, я наскрізно застосовую історико-критичний метод, проводячи верифікацію фактів та свідчень, які наведено в промовах і запитах Мілени Рудницької, іншими джерелами та історичними дослідженнями.

Новизна роботи полягає в тому, що це перша спроба комплексного дослідження парламентської діяльності Мілени Рудницької. У даній роботі я намагаюсь комплексно дослідити предмет, не лише фокусуючись на її діяльності, а й враховуючи специфіку та контекст взаємозв'язків з іншими діячами та групами. У роботі використовується методика текстуального аналізу джерела, який допомагає підтвердити чи спростувати запропоновані раніше інтерпретації та запропонувати нові.

Структура роботи.

Структура дослідження сформована за тематичним принципом. Перший розділ вводить в контекст та має на меті резюмувати досвід та діяльність Рудницької до отримання посольського мандату.

Другий розділ зосереджений навколо законотворчої діяльності Рудницької, а більшість питань, які вона озвучувала у Сеймі стосувались освіти та міжнародних стосунків. Також у розділі аналізуються її взаємозв'язки всередині УНДО – партії з якою вона прийшла у парламент.

Третій розділ присвячений міжнародним кампаніям, у яких Мілена Рудницька брала участь чи які організовувала. У цьому розділі також досліджується питання її взаємозв'язків з ОУН, оскільки саме з цією організацією вона працювала найактивніше в ході міжнародних кампаній.

Четвертий, останній, розділ розкриває її у звичному амплуа – діячки жіночого руху та має на меті проаналізувати акценти, які вона виставляла, маючи статус посланки, а також контакти та зв'язки з іншими активними жінками.

Розділ I. Політична та громадська діяльність Мілени Рудницької до 1928 р.

Мілена Рудницька народилась 15 липня 1892 року в сім'ї Івана та Ольги Рудницьких у м. Зборів (тепер Тернопільська область). Мілена була єдиною донькою у батьків. Крім неї було ще 4 брати: Михайло Рудницький (1889-1975) – літературознавець, Володимир Рудницький (1890-1974) – адвокат, Іван Кедрин-Рудницький (взяв собі псевдонім, щоб його не плутали з численними однофамільцями) – (1896-1995) та Антін Рудницький (1902-1975) – композитор та диригент.

Батько родини – Іван Михайлович Рудницький був сином греко-католицького священника Михайла Рудницького, який служив в селі Дунаїв (зараз Перемишлянський район, Львівська область) та галицької «спольщеної»¹⁸ німкені Кароліни Глязер. Бабуся була католичкою, і невідомо чи змінила вона обряд після свого одруження зі священником, але всі їхні діти були хрещені у греко-католицькому обряді, хоча основною розмовною мовою в їхньому домі була польська.

Батько вчився у Львівському університеті на юридичному факультеті. Під час навчання у Львові познайомився зі своєю майбутньою дружиною Ідою Шпігель, як описує її дочка «молоденькою, дуже вродливою смаглявкою з бідної жидівської родини»¹⁹. Майже 10 років батьки Рудницької не могли отримати благословення на шлюб від обох родин молодих. Ситуація змінилась аж після смерті татової мами. Іда вже на той час «втекла з дому» і, будучи повнолітньою, за законом не потребувала згоди батьків на шлюб. Вона прийняла християнство та взяла собі ім'я Ольга. Чи батьків батько погодився на шлюб – не відомо, але першого внука Михайла дід відвідав і брав участь у його хрещенні. Батьки матері теж пізніше прийняли шлюб доньки.

---

¹⁸ Рудницька описує своїх родичів по бабусі, як родину австрійських німців, які переселились на Галичину ще за часів правління Йосифа II і наступні покоління виховувались «по-польськи»: Рудницька Мілена. З минулого роду Рудницьких/Рудницька Мілена. Статті, листи, документи... С.40.

¹⁹ Там само. С. 46.

Мілена у спогадах пише, що попри те, що після шлюбу родичі батька ставились до її матері шанобливо та стримано, але її повна асиміляція в «товариських колах чоловіка» так і не відбулась, хоча батько навіть спеціально наймав учительку, яка вчила маму української мови²⁰. Вона також зазначає, що хоч і немає відомостей про мамину освіту, але схоже на те, що вона закінчила середню школу, бо мала хороші навички з письма, добре рахувала, спілкувалась польською, але непогано знала і німецьку.

Щодо батькової позиції з політичних питань, то Рудницька за своїми розвідками стверджує, що в студентські часи він належав до «народовців», певний час мав контакти з Михайлом Драгомановим. І. Рудницький притримувався поміркованих поглядів та виступав за співпрацю з австрійською владою і компроміси з поляками, хоча за студентських часів, як стверджує донька, був дещо радикальнішим²¹. Батько майже все життя працював в нотаріаті і через його призначення сім'я кілька разів переїжджала і кожен з дітей народжувався вже у новому домі.

Рудницька згадує, що батько ніколи не був релігійним:

«Приналежність до греко-католицької церкви зводилась у практиці до зберігання традиційних національно-релігійних обрядів, зокрема тих, що були пов'язані з святами Різдва, Великодня, Йордану тощо (...). Хоч у жадні справи домашнього господарства Татко не встрявав, але у Свят-Вечір сам командував накриванням столу, сам допильнував, щоб кухарка зготовила всі традиційні страви і щоб увесь ритуал за вечерю був точно дотриманий»²².

На межі століть практика давати дівчатам таку ж освіту як і хлопцям поступово входила у звичку в інтелігенції. М. Рудницька почала отримувати освіту тоді ж, коли і її брати. У 1902 році вона пішла до 1 класу гімназії для дівчат у Львові та поселилась у родичів. Мати продовжила навчання Мілени та хлопців навіть тоді,

---

²⁰ Там само. С. 48.

²¹ Там само. С. 52

²² Там само. С.54-55.

коли батько раптово помер від зараження крові у грудні 1906 року. Вона вчилася в гімназії у Львові і здобула там «матуру гімназії клясичного типу в 1910 р.»²³.

Після цього продовжила освіту на філософському факультеті у Львівському університеті, а з початку I Світової війни²⁴ починає навчання у Відні, яке закінчила у 1917 році, отримавши педагогічну освіту – диплом учителя середніх шкіл.

У віденський період Рудницька співпрацювала з емігрантками з Наддніпрянської України, а також працювала у Комітеті допомоги пораненим воякам, який очолювала Ольга Левицька-Басараб²⁵.

Схоже, що після навчання у Відні Рудницька повертається до Львова. Під час подій «Листопадового зриву» у 1918 році перебувала у Львові²⁶ і 22 листопада була ненадовго арештована.

Дослідниця Ірина Левчук пише, що події «Листопадового зриву» стали поштовхом для подальшої громадської діяльності Мілени Рудницької. Однак, у цих подіях вона побачила не лише бажання українців отримати власну державу, а ще й суттєві проблеми з доступом жінок до політики і суспільних процесів:

«Разом з іншими жінками, які знали про підготовку «Великого Листопада», М. Рудницька із запалом зголосилася до праці. Проте лише за декілька днів її прийняли на кухню в Народному Домі»²⁷.

У 1918-19 рр. Рудницька редагує двотижневик «Наша Мета» у Львові, який видавався за ініціативи Дарії Старосольської і мав стати позапартійним (але пізніше перейшов у власність Української соціал-демократичної партії)²⁸. В перших номерах «Нашої Мети» в 1919 році Рудницька жорстко критикує уряди УНР та ЗУНР за

---

²³ Рудницька М. Curriculum Vitae/ Рудницька М. Статті, листи, документи... С.35.

²⁴ Барбара Людмила. Ідеологічні основи політичної діяльності Мілени Рудницької// Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 6: Історичні науки. Вип.10. Київ: Видавництво НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2013.. С. 208.

²⁵ Барбара Л. Ідеологічні основи політичної діяльності Мілени Рудницької... С. 209

²⁶ Рудницька М. Львівське жіноцтво під час падолистового перевороту/ Рудницька М. Статті, листи, документи... С. 96-101

²⁷ Левчук І. Промоутерки змін... С. 82.

²⁸ Маланчук-Рибак Оксана. Жіночий рух на Західноукраїнських землях (кінець XIX – 30-і роки XX століття) //Жіночі студії в Україні. Жінка в історії та сьогодні: колективна монографія/ За заг.ред. Людмили Смоляр. Одеса: Астропринт, 1999. С.118

видимість змін у політиці щодо жінок. Хоча номінально виборчі права надані були, але фактично жодна жінка у парламент – Українську Національну Раду – не потрапила. Крім того, коли в січні 1919 року в Києві відбувався Трудовий конгрес, в рамках якого відбувся «Акт Злуки», то уряд ЗУНР туди теж послав 50 делегатів-чоловіків.

«Значить в практиці – все йде по-старому (...). Пам'ятаймо, що більшою ганьбою, чим не мати прав, є не вміти користуватися признаними!» - писала Рудницька у згаданій статті²⁹.

В 1919 році вона повернулася у Відень і вийшла заміж за майбутнього адвоката та журналіста Павла Лисяка і цього ж року у жовтні народила сина – майбутнього відомого українського історика Івана Лисяка-Рудницького. Однак, відомо, що знайомі вони були з П. Лисяком ще з дитинства. Про це у своїх спогадах згадує брат Рудницької, Іван Кедрин-Рудницький, коли пише про уривок дитинства, який вони провели в с. Лука біля Самбора, куди батька призначали перед Бережанами. Кедрин-Рудницький згадує, що їхній будинок стояв недалеко від суду, а в суді працював батько «пізнішого адвоката-журналіста, посла до Варшавського сойму, Павла Лисяка, з яким від дитинства приятелювали мої старші брати і з котрим згодом я близько стрічався в УНДО та на Варшавському терені»³⁰.

У Відні Рудницька дописувала до тижневика «Український прапор» у 1920-21 роках, який вважався офіційним органом емігрантської ЗУНР. Тижневик виходив з серпня 1919 року у Відні і його редактором певний час був П. Лисяк. Рудницька у своїх спогадах вживає назву «Наш прапор», але ймовірно це неточність, оскільки про існування тижневика саме з такою назвою на той період невідомо³¹.

Про життя Мілени Рудницької після одруження у Відні згадує у своїх спогадах і брат Кедрин-Рудницький. У липні 1920-го він поїхав до Відня:

---

²⁹ Рудницька М. Чому українські жінки не мають представництва в національній раді? /Рудницька М. Статті, листи, документи... С.77-78.

³⁰ Кедрин-Рудницький Іван. Життя - події - люди: спомини і коментарі. Нью-Йорк: Видавнича кооператива «Червона калина», 1976. С. 13.

³¹ Рудницька М. Curriculum Vitae/ Рудницька М. Статті, листи, документи... С.36

«Я заїхав до дому моєї сестри Мілени та її чоловіка д-ра Павла Лисяка в дільницю Гіцінгу, але швидко усамостійнився і переїхав до кімнати на Лерхенфельдерштрассе, де мешкав три роки»³².

В 1921 році у Відні утворюється організація «Молода Галичина». Її очолює Дмитро Левицький – адвокат, майбутній соратник Рудницької в УНДО та Сеймі, голова Української парламентської репрезентації, а на той момент вже відомий громадсько-політичний діяч, який підписував договір про об'єднання УНР та ЗУНР. Левицький на той час якраз приїжджає до Відня з Копенгагена, де виконував обов'язки посла УНР. Крім Левицького до керівництва організації ввійшли Євген Коновалець (заступник), Іван Кедрин-Рудницький (секретар), а у складі організації були Андрій Мельник (майбутній керівник ОУН, соратник Коновальця), Іван Чмола (сотник Українських Січових Стрільців), П. Лисяк та М. Лисяк-Рудницька. Місією організації її засновники бачили об'єднання українських сил в еміграції, зокрема у Відні, та подолання розбіжностей та суперечок, які на той час активно публічно точились між представниками урядів УНР і ЗУНР, прихильниками гетьмана, соціалістами і т.д. Про це, зокрема, згадує у спогадах І. Кедрин-Рудницький³³.

Схоже, що віденське помешкання Лисяків було одним з осередків політичного життя української еміграції в 1919-1921 роках, принаймні поки П. Лисяк редагував журнал «Український прапор», де часто бував, зокрема, Є. Коновалець.

Проте, важлива місія, яку покладали на «Молоду Галичину» так і не здійснилась: організація не відзначилась визначними досягненнями. У 1921 р. Коновалець вже повертається до Львова і активно розбудовує Українську Військову Організацію (УВО), котра на той час спрямовувала свою діяльність на підконтрольну Польщі східну Галичину.

---

³² Кедрин-Рудницький І. Життя - події – люди... С. 70.

³³ Там само. С. 74

У 1921 році Рудницька розлучається з чоловіком та з маленьким сином переїжджає до Львова. Тут вона розпочинає працювати в гімназії та в учительській семінарії у Львові, а з 1923 – викладає у Високому Педагогічному Інституті.

Відомостей про побут Рудницької у цей період, місце проживання (у будинку матері у Львові чи окремо), виховання сина і рівень матеріальних благ та стабільності немає. Можемо припустити, що по смерті батько залишив певні статки сім'ї. Також, Рудницька згадує у своїх спогадах, що мама кілька разів вдало перепродала майно, тому можливо певну «фінансову подушку» Рудницькій забезпечувала родина. Однак події Першої Світової війни та зміна держави могли значно зменшити кількість статків родини Рудницьких.

З дитячих спогадів Мілена Рудницька згадує про кількох служниць, які постійно жили з сім'єю Рудницьких, поки діти були малі. Чи могла собі дозволити Ольга Рудницька чи Мілена Рудницька служницю або няню для малого сина – теж невідомо.

І. Кедрин-Рудницький у своїх спогадах про життя у Відні у 1919-1923 роках пише, що основною причиною його переїзду назад до Львова стали фінансові труднощі. Він пише, що після того, як журнал «Воля», у якому він працював, закrywся через фінансові труднощі, він втратив можливість заробляти – «я втратив варстат праці й заробітку. Спершу допомагали мені старші брати, Михайло і Володимир, але вони самі не були багатирями і я, як згадано вище, почав гірко бідувати і не мати змоги платити за скромну кімнату та так-сяк їсти»³⁴.

З наявної інформації не можемо зробити висновків щодо рівня доходів та побуту родини Рудницьких, особливо М. Рудницької, яка переїхала з 2-річним сином до Львова, але можемо припустити, що у неї була допомога у вихованні від мами або прислуги, а також достатній рівень доходів, щоб приділяти достатньо часу громадській та політичній діяльності.

---

³⁴ Кедрин-Рудницький І. Життя - події – люди... С.94.

В листопаді 1918 року Польща здобуває незалежність і наступні кілька років польські державні діячі активно працюють над міжнародним визнанням незалежності та кордонів. Визначення кордонів супроводжувалось також польсько-українським збройним конфліктом. В результаті переговорів Польщі з державами-переможницями Першої Світової війни у червні 1919 року був підписаний Малий Версальський договір, який визначив кордони Польщі. Східна Галичина «тимчасово» входить в склад Польської держави. Особливою умовою договору була умова, що Польща забезпечить права національних меншин, створить автономію та україномовний університет. Проте реальна політика польської держава дещо відрізнялась. В 1920-21 роках польська держава провела певні зачистки, арештувавши десятки тисяч активних українських діячів чи просто людей, які брали участь в бойових діях, хоча вже 1923 року вони всі були піддані амністії. У Львові був організований університет, який отримав ім'я польського короля Яна Казимира. Загальна політика стосувалась наміру політичної асиміляції національних меншин у польську державу, хоча окремі політичні сили, як-от націонал-демократи (ендеки) говорили і про національну асиміляцію³⁵.

Щоправда, загалом новоутворена польська держава мала достатньо модерне законодавство і в Конституції, яку парламент прийняв у березні 1921 р., зокрема, у ст. 96 йшлося про рівність всіх громадян перед законом³⁶.

«Згодом, у 1924 р., цю статтю основного закону конституційний суд трактував як таку, що скасовує всі обмеження громадянських прав жінок», - пише дослідниця І. Левчук³⁷.

Очевидно, що навіть після остаточного військового програшу українських сил, різні групи не планували завершувати політичну боротьбу. Періодично влаштовувались акції, публічні виступи, бойкоти і т.д. У вересні 1921 у Львові студент Степан Федак³⁸ вчинив невдалий замах на маршала Юзефа Пілсудського.. Коли польська влада запланувала провести вибори до парламенту у листопаді 1922

³⁵ Зашкільняк Л. Крикун М. Історія Польщі... С.461

³⁶ Рудницька М. Нова доба культури. / Рудницька М. Статті, листи, документи... С.75.

³⁷ Левчук І. Промоутерки змін... С. 65.

³⁸ Степан Федак – син відомого українського адвоката та політика Степана Федака-старшого. Сестра Степана Федака Олена Федак (Шепарович) – багаторічна соратниця Мілени Рудницької і навіть очолювала певний час Союз Українок. Інші дві сестри – Ольга та Софія – стали дружинами Євгена Коновальця та Андрія Мельника.

року, то тривалий час в українських політичних колах тривали дискусії щодо потреби брати участь у цих виборах. Міжпартійна рада, яка визнавала уряд ЗУНР в еміграції прийняла рішення про бойкот виборів: партії не виставили кандидатів (за винятком невеликої групи «хліборобів» – прихильників співпраці з польським урядом).

У 1922 році ще не було винесене рішення про остаточне включення Східної Галичини до складу Польщі та визнання її східних кордонів. Більше того, в 1921 році внаслідок скарг українських діячів на дії польської влади, Ліга Націй наголосила, що суверен Східної Галичини – країни Антанти, а Польща – тимчасовий управитель.

В листопаді 1922 році на фоні конфліктів та суперечок відбулись вибори до польського парламенту. Українці Галичини бойкотували ці вибори, не висуваючи своїх кандидатів та ігноруючи саме голосування. Дослідник Олександр Зайцев вважає, що проводячи вибори не лише на етнічних польських територіях, але й у Галичині, польський уряд прагнув дати Антанті додаткові підстави визнати цю територію за Польщею – «поставити Антанту перед доконаним фактом та переконати світ, що населення цього регіону добровільно визнає його владу»³⁹. Але бойкот мало вплинув на міжнародні рішення – в березні 1923 р. Рада послів Антанти визнала цю територію за Польщею, а за кілька місяців це рішення підтримала Ліга Націй.

На тлі цих подій М. Рудницька вже живе у Львові. В жовтні 1921 р. на зустрічі жіночого гуртка ім. Г. Барвінок (на основі якого невдовзі утворився Союз Українок) вона виголошує відому доповідь про становище жінок. В доповіді вона озвучила потребу (чи намір) створення єдиної жіночої організації, яка буде об'єднувати жінок різних політичних чи релігійних поглядів, для залучення до активної суспільної діяльності⁴⁰.

---

³⁹ Зайцев О. Представники українських політичних партій Західної України в парламенті Польщі... С. 72-73.

⁴⁰ Дядюк М. Змагання за представницьку рівність: політична діяльність жінок у міжвоєнній Галичині// Українські жінки у горнілі модернізації (Під заг. Ред. О. Кісь). Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2017. С. 183.

Рудницька вважала, що українські жінки майже не користуються тими правами, які їм вже забезпечувало законодавство і майбутню організацію бачила «об'єднанням усіх жінок незалежно від соціального статусу для популяризації та захисту «жіночої справи»⁴¹.

В грудні 1921 року відбуваються великі установчі збори Союзу Українок – ключової організації в житті Рудницької. На цих зборах вона стає членкинею управи організації від часу заснування і до 1928 року, коли стала її головою. А першою головою була Євгенія Макарушка. Однією з співзасновниць організації стає багаторічна подруга та соратниця Рудницької Олена Федак (в заміжжі Шепарович).

Серед більш ніж двохсот жінок, які брали участь в установчих зборах СУ, більшість мали досвід попередньої активної діяльності у жіночих чи просто громадських організаціях. Дослідниця М. Дядюк пише, що створення СУ було наслідком висновку, який активні жінки зробили під час національно-визвольних змагань: відсутність однієї організаційної основи руху, «парасолькової» організації: «Реорганізований СУ претендував на особливу роль у суспільстві. Задекларувавши себе як федерацію всіх жіночих товариств краю, СУ основний акцент зміщував усе ж на формування та розвиток власних нових структурних ланок. Для формування організаційної бази руху, уніфікації вже існуючих осередків та заснування нових львівський провід СУ використовував різні можливості»⁴².

Також, імовірно, успіху у розвитку організації сприяв досвід їхньої участі у Міжнародній жіночій раді, Міжнародному жіночому союзу, його конгресах в Римі (1923) і Парижі (1926) та Міжнародній жіночій лізі миру і свободи. Крім того, участь у міжнародних організаціях мала б показати відмінність та «окремішність» українців від Польщі та поляків⁴³.

Дослідниця Оксана Маланчук-Рибак пропонує розглядати діяльність українського жіночого руху на сучасних західноукраїнських землях на кількох

---

⁴¹ Левчук І. Промоутерки змін... С. 82.

⁴² Дядюк М. Змагання за представницьку рівність... С. 178-179.

⁴³ Левчук І. Промоутерки змін... С. 160.

рівнях, які обумовлені контекстами, в яких жили мешканці цих регіонів. Мова йде про «чітку причетність до загальноєвропейського культурного кола з його системою цінностей та динамікою змін»⁴⁴, тобто бажання суспільних перетворень в питанні суспільних ролей жінок та чоловіків, яке проявляється синхронно до ідентичних європейських та світових процесів. Також, дослідниця говорить про вплив правової системи держав, в яких перебували жителі Галичини – Австро-Угорщини, а пізніше Польщі. Австро-Угорщина давала можливість розвивати жіночий рух у рамках «легально-правової діяльності»⁴⁵ і цей досвід українки намагались втілювати і в міжвоєнний час, коли сучасні західноукраїнські землі перебували в складі Польщі.

СУ відразу задекларував своє бажання працювати в загально-суспільному полі, не ізолюючи себе від чоловіків, хоча така практика в жіночих організаціях існувала.

Однією з головних проблем Рудницька бачила «індоленцію жінок» (байдужість), тому СУ активно почав розбудову організаційної структури, поширюючи філії в села, щоб активізувати аполітичних жінок, давати їм освіту та розширювати кругозір⁴⁶.

О. Маланчук-Рибак пише про роботу СУ над входженням жінок у «чоловічі» сфери та їхньою соціалізацією: «Принципове значення мало зростання кількості жінок, заангажованих до інтелектуально-фахової праці, зокрема у шкільництві, науці, журналістиці, в праві та судочинстві, у лікарській справі та ін»⁴⁷.

Вибори 1922 року, про які згадувалось вище, відбувались у перший рік активної діяльності Союзу Українок. Основною риторикою СУ в цей час був заклик до жінок обирати свої партійні вподобання зваживши всі факти та позиції партії, її програму та діяльність. Вони закликали жінок вступати в партії, але виключно з власних переконань. Ці ж позиції послідовно були записані і програмних документах організації – членкині організації можуть індивідуально приєднуватись

---

⁴⁴ Маланчук-Рибак О. Жіночий рух на Західноукраїнських землях (кін. XIX – 30-і роки XX ст.)... С.110

⁴⁵ Там само. С.110

⁴⁶ Левчук І.. Промоутерки змін... С. 83.

⁴⁷ Маланчук-Рибак О. Жіночий рух на Західноукраїнських землях (кін. XIX – 30-і роки XX ст.)... С.115

до українських партій, а організація не може стати частиною будь-якої партії. М. Дядюк порівнює цю практику понадпартійності з практиками найбільших українських організацій того часу, які теж були успішними у своїй діяльності⁴⁸. Рішення про бойкот виборів 1922 року СУ теж підтримав організовано⁴⁹.

З 1922 року Рудницька активно дописує в газету «Діло» – найвпливовіше загальнополітичне українське періодичне видання, що виходило у Львові. Газета виходила з 1880 року до початку Першої Світової війни. Постійну роботу газета відновила знову у вересні 1923 року⁵⁰. Рудницька редагувала окрему жіночу сторінку газети – «Жіночий вісник». Цей додаток до «Діла» став першим українським жіночим друкованим органом у Другій Речі Посполитій.

На початку 1924 року Рудницька, СУ та вся українська спільнота були шоковані подіями навколо смерті Ольги Басараб-Левицької. Ольга Басараб була відомою діячкою українського руху, була причетна до діяльності УНР за кордоном. У 1923 році повернулася до Львова. Була членкинею головної управи СУ⁵¹. На початку лютого 1924 поліція провела обшук у квартирі Басараб та, згідно офіційних даних, виявила докази її причетності до збору розвідувальної діяльності проти польської держави, була арештована і померла за кілька днів при загадкових обставинах.

Польська поліція повідомила пресі, що у в'язниці померла жінка з м. Жовкви, яку було арештовано через «приналежність до комуністичної організації», а її тіло вже поховали⁵². Однак інформація про справжню особу загиблої вийшла за межі поліцейського відділку. Тіло екзгумували, а розтин показав сліди побиття та катувань. Басараб перепоховали на Янівському цвинтарі, а похоронна процесія зібрала кілька тисяч людей. Польська влада після тиску української сторони та міжнародних організацій почала розслідування обставин її смерті, але за кілька

⁴⁸ Дядюк М. Змагання за представницьку рівність.... С.185.

⁴⁹ Рудницька М. Польські вибори і наше жіноцтво / Рудницька М. Статті, листи, документи ... С.104-106.

⁵⁰ Шаповал Юрій. «Діло» (1880-1939) – перша українська щоденна газета. /Навчальний посібник. Рівне, 2007. С.29

⁵¹ За два місяці до цих трагічних подій, у грудні 1923 року Ольгу Басараб було обрано на посаду скарбника у Головній управі СУ.

⁵² Дядюк М. Український жіночий рух ... С.58-59.

місяців справа була закрита через «відсутність складу злочину». Басараб стала жінкою-символом опору польській агресивній антиукраїнській політиці.

СУ активно поширював інформацію та акцентував увагу на обставинах смерті О. Басараб у ході своїх виступів на міжнародних жіночих майданчиках. Крім того, кожного року в річницю її смерті організовувались меморіальні заходи. Через них польська поліція часто викликала на «розмови» керівниць організації та членкинь Головного відділу, наголошуючи, що така діяльність виходить за межі статуту товариства і це може призвести до його закриття.

З часом ставало зрозуміло, що польська влада з Галичини найближчим часом нікуди не подінеться і українцям потрібно готуватись до наступних виборів, аби мати своє представництво. Польське законодавство давало жінкам і пасивне, і активне виборче право. Всі громадяни віком від 21 року мали право обирати послів до Сейму, а з 30 років – до Сенату. Обраними до Сейму могли бути громадяни з 25 років, а до сенату – з 40.

В липні 1925 року у Львові засновується Українське Національно-Демократичне об'єднання – найбільша українська партія міжвоєнного періоду. Партію очолив згаданий вище Д. Левицький, велика частина керівництва зосереджувалась навколо газети «Діло», в якій Левицький тоді був головним редактором.

Мілена Рудницька вступає в УНДО (Українське національно-демократичне об'єднання) від заснування. Союз Українок, дотримуючись принципів понадпартійності, веде дискусію з більшістю українських парламентських партій. На засіданні Головного Відділу СУ 10 червня 1926 року було вирішено офіційно звернутись до національних партій, щоб вони чітко висловили свою позицію з «жіночого питання». Відповідь дали УНДО та УСРП (Українська Соціалістично-Радикальна партія), які підтвердили своє позитивне ставлення до жіночого руху та готовність до співпраці. Обидві партії включили до своїх програмних документів

тези про повне визнання за жінками рівних прав у всіх сферах суспільного життя⁵³. Однак на практиці активного залучення жінок в ряди партій не відбувалось. Партії швидше розглядали жінок як нову частину електорату, а не як майбутніх парламентарок чи діячок.

Як зауважував Іван Кедрин-Рудницький, політика все ще вважалася чоловічою «справою».

Проте, діалог розпочався і згадані партії залучили жінок не лише у свої лави, але й у керівні органи. Так, Мілена Рудницька та Олена Федак-Шепарович у 1927 ввійшли в склад Центрального Комітету УНДО. В Президію УСРП в свій час обирали іншу помітну членкиню СУ Іванну Блажкевич. І в УНДО, і в УСРП в свій час точились дискусії стосовно створення окремих жіночих відділів партії⁵⁴. В УНДО перемогла позиція Рудницької⁵⁵ про потребу інтегрувати кожну жінку на персональній основі, щоб не створювати сегреговані групи, хоча довгий час точились суперечки. В УСРП пішли іншим шляхом і організували жіночі секції, стверджуючи, що у їхній практиці така форма є більш ефективною⁵⁶.

В 1926 році в Польщі відбувся – так званий – «Травневий переворот» і до влади повернувся маршал Юзеф Пілсудський. Його бачення політики, зокрема і щодо українців, було трохи відмінним від політики ендеків, які визначали польську політику перед тим. Зокрема, він не ставив метою повну національну асиміляцію, а, натомість, мова йшла про формування з українців польських громадян. Дослідник Костянтин Федевич пише, що з приходом Пілсудського можливості для польсько-українського діалогу та інтеграції українців в польське політичне суспільство стали більш реальними. До того ж, Пілсудський мав можливість, фактично, в ручному режимі призначати уряд і це створило певну політичну стабільність і дало

---

⁵³ Дядюк М. Змагання за представницьку рівність... Там само. С.185

⁵⁴ Центральний державний історичний архів України у м. Львові (далі – ЦДІА України у м. Львові), ф. 344 (Українське Національно-Демократичне об'єднання), оп. 1, спр. 32, арк. 6.

⁵⁵ Рудницька М. Жіноцтво і політичні партії. / Рудницька М. Статті, листи, документи ... С.117-118.

⁵⁶ Дядюк М. Український жіночий рух у міжвоєнній Галичині ... С.173-174.

можливість не змінювати керівників міністерств та відомств так часто, як це було до того⁵⁷.

Перед наближенням виборів 1928 року УНДО намагалось схилити СУ до зради своїх принципів понадпартійності⁵⁸ та підтримати партію, яка розглядала себе як провідну та об'єднуючу політичну силу українців. Але СУ вів переговори зі багатьма партіями та навіть ставив умови включати в списки тільки погоджених Головним віділом СУ кандидаток⁵⁹.

Навіть входження тодішньої голови СУ О. Федак-Шепарович та багаторічної членкині президії М. Рудницької у керівні органи партії не змінили цього, хоча опонентки закидали керівництву товариства, що весь СУ є «жіночою прибудовою УНДО»⁶⁰. Рудницька скаржилась на це на одному з засідань ЦК УНДО⁶¹.

Перед виборами 1928 р. УНДО випустило брошуру «Що треба знати українській жінці про вибори», авторства Наталії Івановської. М. Дядюк стверджує, що її авторкою була Рудницька⁶².

Одразу після виборів СУ на зборах переобрав керівництво і головою стала Мілена Рудницька, яка очолювала організацію аж до початку Другої Світової війни.

Рудницька кандидувала на парламентських виборах до польського сейму, і 14 березня 1928 р. її було обрано посланкою – єдиною жінкою в Українському Клубі. Усього українські партії змогли провести до сейму 46 послів, а до сенату – 11, серед них теж активну жіночу діячку Олену Кисілевську. Обоє жінок кандидували від УНДО⁶³. 27 березня 1928 р. вона склала посольську присягу.

---

⁵⁷ Федевич Костянтин. Галицькі українці у Польщі 1920-1939. Київ: «Основи», 2009. С. 47

⁵⁸ Рудницька М. В новій добі. / Рудницька М. Статті, листи, документи ... С.115.

⁵⁹ Дядюк М. Змагання за представницьку рівність: політична діяльність жінок у міжвоєнній Галичині... С.197

⁶⁰ Дядюк М. Український жіночий рух у міжвоєнній Галичині ... С.176.

⁶¹ ЦДІА України у м. Львові, ф. 344 (УНДО), оп. 1, спр. 32, арк. 34.

⁶² Дядюк М. Змагання за представницьку рівність: політична діяльність жінок у міжвоєнній Галичині ... С. 195.

⁶³ Дядюк М. Змагання за представницьку рівність: політична діяльність жінок у міжвоєнній Галичині... С.197

У парламенті М. Рудницька та О. Кисілевська входили до Української парламентської репрезентації, тієї частини Українського Клубу, що об'єднувала прихильників УНДО⁶⁴.

М. Дядюк стверджує, що долучення Рудницької та Кисілевської до УПР добре позначалось на стосунках УПР і СУ і укріплювало роль жінок-парламентарок в українському суспільному житті: «Загалом в українському суспільстві М. Рудницька і О. Кисілевська були дуже популярні та користувалися великою довірою»⁶⁵.

Українська парламентська репрезентація вважалася представництвом українського суспільства, хоча не всі українські послы в неї входили⁶⁶.

Отож до 1928 року Мілена Рудницька змогла завоювати певні позиції та збудувати доволі успішну політичну кар'єру, що не було звичним явищем для жінки.

«Українки докладали всіх зусиль, щоб якомога ефективніше використати надані чинною правовою системою гарантії жіночої рівноправності в суспільстві»⁶⁷.

---

⁶⁴ Левчук І.. Промоутерки змін... С. 150.

⁶⁵ Дядюк М. Змагання за представницьку рівність: політична діяльність жінок у міжвоєнній Галичині... С.202

⁶⁶ Szumilo M. Ukraińska elita polityczna w Drugiej Rzeczypospolitej... S. 24.

⁶⁷ Дядюк М. Змагання за представницьку рівність: політична діяльність жінок у міжвоєнній Галичині ... С. 177.

У Сеймі Другої Речі Посполитої

Гуманітарна політика (освіта та міжнаціональні стосунки)

У сеймі Рудницька почала роботу в комісії з освіти та комісії з міжнародних відносин.

Питання освіти для українців у Другій Речі Посполитій стояло дуже гостро. Після запровадження системи шкільництва, населення Галичини отримало теоретичні можливості отримувати освіту, але доступ до неї був складний. В різний період ХІХ століття в Галичині вчилися у одно-, дво- та чотирікласних школах. В абсолютній більшості шкіл викладання велось німецькою мовою, в меншості польською і в окремих випадках – «мовою більшості населення», тобто галицькою говіркою.

Початкова освіта періодично ставала обов'язковою для дітей, а потім її обов'язковість скасовувалась⁶⁸. Очевидно, що коли мова йде про шкільну освіту та учнів, то у першу чергу маються на увазі хлопчики. У 1867 році Австро-Угорська імперія отримала нову Конституцію і лише у 1872 році був ухвалений закон про обов'язкову трирічну освіту для всіх – і дівчат у тому числі⁶⁹.

У другій половині ХІХ століття створюються товариства, які працюють над освітою дітей та дорослих за межами школи: «Просвіта» (1868), «Руське педагогічне товариство» (пізніше «Рідна школа») (1881) та інші.

Однак, в кінці ХІХ – на початку ХХ ст. рівень освіти населення в Галичині залишався катастрофічно низьким. «Якщо загальна кількість українців серед населення австрійської частини імперії була на рівні близько 13%, то кількість українців-студентів вищих шкіл була значно нижчою: «2,4% у 1890 і 2,9% 1910 роках»⁷⁰. Рівень неписьменності теж залишався дуже високим: «У [Східній – Я.В.]

⁶⁸ Русин Галина. Історичний розвиток шкільної освіти в Галичині // Обрії, № 1. 2015. С. 41.

⁶⁹ Черчович Іванна. Жіноча освіта в Україні: історичний огляд // Гендер в деталях/ URL:: <https://genderindetail.org.ua/season-topic/osvita-i-prosvita/zhinocha-osvita-v-ukraini-istorichniy-oglyad-134122.html>

⁷⁰ Пахолків Святослав. Українська інтелігенція у Габсбурзькій Галичині: освічена верства й емансипація нації. Львів: ЛА «Піраміда», 2014. С.257

Галичині в 1880 р. серед населення, старшого шести років, не вміло ні читати, ні писати 77,08 %, у 1890 р. – 68,24 %, у 1900 р. – 63,8 %»⁷¹.

За загальними оцінками серед тих, хто здобували початкову освіту лише до 20% були дівчатами, тому очевидно, що анальфабетизм мав ще й серйозний гендерний розрив⁷². Жінки отримали доступ до вищої освіти лише у 90-тих роках XIX століття завдяки спеціальним процедурам, розробленим австрійським міністерством. Паралельно росла і кількість дівочих гімназій: від 3 у 1900 році до 33 у 1914 році. З них 2 гімназії – українські⁷³. Щоправда, загальна частка українських дівчат серед усіх, які здобували гімназійну освіту росла не так активно: з 3% у 1903 році до 4,5% у 1914.

В рамках широкої автономії Галичини в Австрії існували автономні права освіти, які втілювала заснована 1868 р. у Львові Крайова шкільна рада⁷⁴.

Ті, хто отримали початкову освіту у чотирьох класах мали можливість отримувати середню – у восьмирічних гімназіях (їх на Східній Галичині було 8), а пізніше і вищу – в університетах⁷⁵. Вищу освіту мешканці Австрійської імперії наприкінці XIX – на початку XX століття мали можливість здобувати у восьми університетах, один з яких знаходився у Львові⁷⁶.

Постійним питанням була мова викладання в навчальних закладах. Більшість закладів давали освіту німецькою мовою, однак після прийняття згаданої Конституції 1867 року питання мов національних меншин отримало нові варіанти вирішення, зокрема з'явилась ідея перейти на утраквістичні навчальні заклади⁷⁷.

---

⁷¹ Макачук Олена. Початкова шкільна освіта на західноукраїнських землях у другій половині XIX – на початку XX ст. та пробудження національної свідомості українців // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки. Серія: історичні науки, Вип. 2. Луцьк, 2013. С.38-42

⁷² Черчович І. Жіноча освіта в Україні...

⁷³ Пахолків С. Українська інтелігенція у Габсбурзькій Галичині. С. 445

⁷⁴ Там само. С.148

⁷⁵ Там само. С.87.

⁷⁶ Там само. С.256.

⁷⁷ Утраквістичні навчальні заклади – ті, де частина предметів викладається однією мовою, а інша частина – іншою мовою. Мов навчання може бути більше двох.

Польська влада мала своє бачення інтеграції територій, де жили українці, через політичну асиміляцію. Очевидно, що така державна політика активно впроваджувалась і в освіті.

В 1921 року Крайова шкільна рада була ліквідована, а натомість утворена Кураторія Львівського шкільного округу, яка очолила процес полонізації освіти. В 1923 році Кураторія видала розпорядження, згідно якого вся адміністративна частина в закладах освіти мала вестися лише польською мовою, а за основу викладання брались польські навчальні плани і підручники.

Найбільш гострі зміни в українській освіті відбулись у 1924 році після прийняття закону про освіту (Закону Грабського), який запровадив утравквістичну школу, де викладання, фактично, поступово переходило на польську⁷⁸.

Саме утравквістичні школи отримували державне фінансування, а ті школи, які прийняли рішення залишитись національними, повинні були фінансуватись за рахунок місцевих громад. Такі заходи дали результат: якщо у 1924 р. в Східній Галичині ще була 2151 українська школа, то у 1930 р. їх залишилось 716, а кількість утравквістичних збільшилася до 1793⁷⁹.

В умовах відсутності державного фінансування в організацію освітнього процесу для українців активно включились громадські рухи, зокрема товариство «Рідна Школа», яке, нарощувало потужності та власну мережу освітніх закладів різних рівнів та спрямувань⁸⁰.

Після повернення до влади у Польщі «пілсудчиків», змін, фактично, не відбулось: закон не міняли і поступове закриття українських шкіл продовжувалось. Новий закон був прийнятий тільки у 1932 році.

М. Рудницька активно брала участь в кампаніях щодо найбільш актуальних та гучних питань української освіти⁸¹. Вже у перші місяці роботи в парламенті

⁷⁸ Зашкільняк Л. Крикун М. Історія Польщі: від найдавніших часів до наших днів. С. 461

⁷⁹ Там само. С. 461

⁸⁰ Ступарик Богдан. Ідея національної школи та національного виховання в педагогічній думці Галичини (1772-1939 рр.). Коломия: Вік, 1995. С.103.

⁸¹ Левчук І. Промоутерки змін... С. 181.

трапились поді, які стали предметом розгляду комісією освіти Сейму: Міністерство освіти підтримало рішення керівництва української державної гімназії у Станіславові⁸² про закриття 5 вищих класів.

3 травня 1928 року гімназисти 5-ти класів не взяли участь у святкуванні польського Дня Конституції, попри наказ Кураторії Шкільного округу і, внаслідок цього, було прийняте рішення про закриття 5 вищих класів. 28 травня Український Клуб подав термінову пропозицію щодо цього питання.

З трибуни сейму доповідачка Рудницька заявила про невідповідність покарання провині і наголосила, що покарання вступило в силу ще до проведення слідства і встановлення причетних, тим більше, що події відбулись за кілька тижнів до закінчення навчального року. Вона пояснила, що ймовірною причиною відмови гімназистів був попередній негативний досвід участі української молоді в схожих заходах, коли їх ображали і фіксувались навіть випадки побиття, що вона кваліфікувала як «моральні тортури». Рудницька від імені Українського Клубу просила Сейм втрутитись⁸³.

За підсумками виступу терміновість пропозиції була підтримана і подання відправили на розгляд в Освітню Комісію⁸⁴. Через кілька тижнів Сейм уже розглядав підсумки засідань Освітньої Комісії з цього питання. Позицію комісії висловлював посол Януш Єнджеєвич, який на той час представляв Безпартійний Блок Співпраці з Урядом («пілсудчиків» – ББ). У своєму виступі він заявив, що Комісія не зацікавлена в тому, щоби учні втрачали рік навчання, але вважає, що прийняття таких рішень не є повноваженнями Сейму і просить визначити компетенції Сейму та уряду в цьому питанні, врахувавши позицію комісії. При

---

⁸² Єдина українська гімназія в місті, яка продовжувала фінансуватись за державний рахунок. Українських державних гімназій було на той час сім: у Львові I. і II. (т. зв. філія), в Перемишлі, Стрию, Станіславові, Коломиї та Тернополі (цю останню закрито під час пацифікації 1930 р.)

⁸³ Сеймова промова про закриття 5-и вищих класів гімназії у Станіславові з українською мовою викладання та внесення протесту проти примусової участі української молоді в польських національних святах. Зі стенограми 11 засідання Сейму/ Рудницька М. Статті, листи, документи... С.443-445.

⁸⁴ Sprawozdanie stenograficzne z 11 posiedzenia Sejmu RP. Okres 2, 29.5.1928. Lam 56-58. Archiwum Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej.

цьому він звернув увагу, що серед членів педагогічної ради, яка приймала рішення про закриття, не було поляків⁸⁵.

Рудницька спробувала полемізувати з виступом Єнджеєвича та зазначила, що вирішити питання шляхом комунікації з урядом вже раніше намагались батьки учнів, і попри запевнення Міністра, що навчання буде відновлено, за півтора місяці жодних дій не вчинено⁸⁶. Більше того, Рудницька стверджувала, що і учні, і їхні батьки письмово визнали провину, чого вимагало керівництво гімназії. Попри це рішення про відновлення навчання не прийнято, а представник Міністерства зазначив, що швидке рішення може створити враження, що такі дії молоді є допустимими

Рудницька у промові наполягала, що навчання повинне бути відновлене негайно, при чому без складання екзамену, щоб не формувати враження, що екзамени і навчання – покарання, тому пропозицію Єнджеєвича, підтриману освітньою Комісією варто уточнити, а також чіткіше сформулювати прохання до уряду щодо видання розпорядження, бо воно може бути інтерпретоване і в протилежному напрямку. Тому вона запропонувала уточнити прийняте на Комісії рішення словами, про якнайшвидше відновлення навчання без втрати навчального року і без іспитів⁸⁷.

Після дискусій між представниками різних політичних сил Єнджеєвич знову виступив, наголосивши, що у парламенті засідає не педагогічна рада і оцінювати причини і наслідки дій гімназистів – не їх завдання⁸⁸.

---

⁸⁵ Sprawozdanie stenograficzne z 25 posiedzenia Sejmu RP. Okres 2, 19.6.1928. Lam 9 - 11. Archiwum Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej.

⁸⁶ Сеймова промова про закриття 5-и вищих класів гімназії у Станіславові з українською мовою навчання, висунення вимог про відновлення навчального процесу в гімназії без повторної здачі екзаменів учнями та ін. Зі стенограми 25 засідання Сейму/ Рудницька М. Статті, листи, документи... С.446.

⁸⁷ Сеймова промова про закриття 5-и вищих класів гімназії у Станіславові з українською мовою навчання, висунення вимог про відновлення навчального процесу в гімназії без повторної здачі екзаменів учнями та ін. Зі стенограми 25 засідання Сейму/ Рудницька М. Статті, листи, документи... С.448 - 450.

⁸⁸ Sprawozdanie stenograficzne z 25 posiedzenia Sejmu RP. Okres 2, 19.6.1928. Lam 22 - 23. Archiwum Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej.

За підсумками голосування була прийнята і пропозиція Єджесевича, і, з мінімальною перевагою (147 проти 140), пропозиція Рудницької про відновлення навчання без екзаменів⁸⁹.

Інша ініціатива на користь української освіти була запропонована Рудницькою на засіданнях парламенту у грудні 1928 року. Тоді парламент розглядав пропозицію міністерства освіти щодо допуску до екзаменів на отримання права викладати у середніх школах людям, які не закінчили навчання на території сучасної (на той момент) Польщі з причин війни або схожих. Рудницька пропонувала додати до закону пункт, який би дозволив власникам дипломів, отриманих в закордонних університетах, теж викладати в школах – зрівняти їх з тими, хто навчався на території польської держави⁹⁰. Посланка посилювалась на складні стосунки та масові міграційні процеси українців у період з 1918 по 1923 рік і просила, аби Сейм дозволив громадянам Польщі, які отримали докторат за кордоном та мали відповідну кваліфікацію, працювати в школах⁹¹.

Голова Освітньої комісії Адам Прухнік у своєму виступі зазначив, що діючий закон не зобов'язує вчителів закінчувати навчання лише в «крайових університетах», але це не означає, що Міністерство не може відмовити у прийнятті на роботу на цій підставі. Таким чином, на його думку, пропозиція Рудницької не вирішує проблему, яку вона зазначила⁹².

У підсумку, Сейм проголосував за зміни подані Освітньою Комісією, де вилучив пункт, до якого подавала пропозицію Рудницька, і, на цій підставі, її подання взагалі не голосувалось⁹³.

---

⁸⁹ Sprawozdanie stenograficzne z 25 posiedzenia Sejmu RP. Okres 2, 19.6.1928. Lam 23. Archiwum Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej.

⁹⁰ Мархель Людмила. Діяльність Мілени Рудницької в культурно-освітньому полі Західної України (20-30 рр. XX ст)//Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 6: Історичні науки. Вип. 12. Київ: Видавництво НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2014. С.172

⁹¹ Сеймова промова про внесення поправок до закону Міністерства освіти в справі ускладнення виїзду на навчання за кордон, невизнання закордонних дипломів та труднощі в нострифікації закордонних дипломів українських вчителів. Зі стенограми 35 засідання Сейму/ Рудницька М. Статті, листи, документи ... С.450-452.

⁹² Sprawozdanie stenograficzne z 35 posiedzenia Sejmu RP. Okres 2, 5.12.1928. Lam 15. Archiwum Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej.

⁹³ Sprawozdanie stenograficzne z 35 posiedzenia Sejmu RP. Okres 2, 5.12.1928. Lam 23. Archiwum Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej.

Ще один виступ з парламентської трибуни⁹⁴ в освітніх справах відбувся на одному з останніх засідань Сейму II каденції перед розпуском – у лютому 1930 року. Рудницька виступала при розгляді Сеймом пропозиції, поданої послом Дмитром Великановичем про внесення змін до 58-ї статті вчительської прагматики (Закону про службові взаємини вчителів)⁹⁵.

Стаття дозволяла рішенням Міністерства переводити вчителя у будь-яку частину країни, якщо цього потребувало «добро школи». Великанович з Українським Клубом та ряд інших груп послів наполягали, що ця норма створює можливості політичних переслідувань – переводяться вчителі з певною політичною позицією.

Освітня Комісія розглядала цю пропозицію майже два роки і напрацювала цілий список пропозицій до уряду, які б уточнили обтічну фразу «добро школи» та створили чіткий механізм прийняття рішень щодо переведення вчителів і дозволили самим вчителям впливати на нього⁹⁶. Підсумки засідань Комісії оголосив посол Ян Корнецький з Народно-національного Союзу (Związek Ludowo-Narodowy)⁹⁷.

Після його виступу відбулась довга дискусія, де серед промовців був сам автор поправки Великанович⁹⁸, а також послі з єврейської⁹⁹ та німецької¹⁰⁰ груп, які наголошували, що теж відчують політичний тиск у застосуванні норми статті 58 вчительської прагматики. Останніми виступали власне Мілена Рудницька, Міністр релігійних віровизнань та публічної освіти Славомір Червінський, а підсумовував референт Освітньої Комісії Корнецький.

---

⁹⁴ Загалом Рудницька не надто часто виступала з трибуни Сейму – 5 разів у свою першу каденцію та 5 разів у другу.

⁹⁵ Druk N30. Wniosek posła Dmytra Wełykanowicza i tow. z Klubu Ukraińskiego w sprawie uchwalenia noweli do art. 58 ust. Szkolnej z 15/ VII 1927 r. Okres 2, 31.03.1928. Archiwum Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej

⁹⁶ Druk N637. Sprawozdanie Komisji Oświatowej o wniosku posła Wełkanowicza w sprawie zmiany ustawy z dnia 1 lipca 1926 r. o stosunkach służbowych nauczycieli (Dz. Ust. Rz. P. Nr 92 poz. 530) w brzmieniu, ustalonym rozporządzeniem Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 15 lipca 1927 r. Okres 2, 31.03.1928. Archiwum Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej

⁹⁷ Sprawozdanie stenograficzne z 82 posiedzenia Sejmu RP. Okres 2, 28.02.1930. Lam 7-14. Archiwum Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej.

⁹⁸ Sprawozdanie stenograficzne z 82 posiedzenia Sejmu RP. Okres 2, 28.02.1930. Lam 28-34. Archiwum Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej.

⁹⁹ Sprawozdanie stenograficzne z 82 posiedzenia Sejmu RP. Okres 2, 28.02.1930. Lam 42-45. Archiwum Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej.

¹⁰⁰ Sprawozdanie stenograficzne z 82 posiedzenia Sejmu RP. Okres 2, 28.02.1930. Lam 48-50. Archiwum Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej.

Рудницька у виступі підтвердила висловлені Великановичем та іншими промовцями тези і наголосила, що найбільш ефективним шляхом виховання молодих свідомих громадян буде забезпечення для них вчителя їхньої національності, тому варто підтримати подання про зміни, напрацьоване Освітньою Комісією Сейму¹⁰¹.

Міністр Червінський у своєму виступі наполягав, що 58 стаття потрібна системі шкільництва у чинній редакції і наголошував, що застосовується вона не надто часто¹⁰². В результаті складного голосування основні пропозиції Освітньої Комісії були прийняті Сеймом¹⁰³, але у тій редакції не було враховано багатьох пропозицій Українського Клубу. Тому, під час наступного скликання Великанович, за підтримки інших послів, подав цю пропозицію ще раз¹⁰⁴.

Окрім роботи з Українським Клубом, Рудницька, як і багато інших послів, активно співпрацювала з Клубом «Єврейське Коло» («Koło Żydowskie») та білоруськими колегами, котрі мали спільний з українцями клуб. Так, якщо під час першої каденції в Українського Клубу вона підтримала 62% (39 з 63) всіх подань, то в Українсько-Білоруського 58% (13 з 24), а з «Колом Жидовським» - 44% (11 з 25). Після перемоги на дочасних парламентських виборах у 1930 році, Рудницька продовжила роботу в Освітній Комісії та Українському Клубі. Цього разу вона подала з Українським Клубом 85% всіх пропозицій (36 і 6), а з єврейським – 69% (13 і 6). Білоруські послы у ту каденцію вже не переобрались.

Велика частина подань, які підписувала Рудницька стосувались саме освітніх питань:

---

¹⁰¹ Виступ про внесення поправок до 58-ї статті вчительської прагматики – закону про службові взаємини вчителів – з протестом проти переведення українських вчителів на роботу на корінні польські території. Зі стенограми 25 засідання Сейму/ Рудницька М. Статті, листи, документи ... С.456 - 462.

¹⁰² Sprawozdanie stenograficzne z 82 posiedzenia Sejmu RP. Okres 2, 28.02.1930. Lam 54-61. Archiwum Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej.

¹⁰³ Sprawozdanie stenograficzne z 82 posiedzenia Sejmu RP. Okres 2, 28.02.1930. Lam 65-67. Archiwum Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej.

¹⁰⁴ Druk N22. Sprawozdanie Komisji Oświatowej o wniosku posła D. Wełkanowicza i tow. z Klubu Ukrainkiego w sprawie zmiany ustawy z dnia 1 lipca 1926 r. „O stosunkach służbowych nauczycieli” (Dz. Ust. Rz. P. Nr 92 poz. 530) zmienionej rozporządzeniem Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 11 lipca 1927 r. Okres 3, 16.12.1930. Archiwum Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej

- Українсько-Білоруський клуб пропонував закріпити в законі обов'язковість визначення мови навчання в школі за фактом мови більшості населення регіону, а також призначати адміністрацію школи тієї ж національності, що і більшість населення¹⁰⁵.
- Український Клуб пропонував адаптувати обов'язкову навчальну програму для українських шкіл всіх рівнів «на ґрунті української культури, щоб відповідати потребам українського народу»¹⁰⁶.
- Український Клуб просив уряд відреагувати на переслідування Кураторією Львівського Шкільного Округу українського приватного шкільництва та покарати винних¹⁰⁷.
- Білоруські послы за підтримки українських просили уряд відреагувати на дії Куратора Шкільного Округу у Вільні, який прийняв рішення про відрахування білоруських учнів з білоруської гімназії у Вільні¹⁰⁸.
- Також, українські послы підтримали білорусів у поданні, яким Сейм мав просити уряд, наказати місцевій владі у Вільні санкціонувати з'їзд Товариства Білоруської школи і покарати тих, хто його заборонив¹⁰⁹.

З єврейськими послами Рудницька разом з іншими українськими послами подала кілька пропозицій пов'язаних з питаннями освіти:

- Пропонували уточнити один з пунктів закону про академічні школи, який мав би упрозорити процес відбору учнів на обмежену кількість місць¹¹⁰.
- У наступній каденції єврейські послы ініціювали ще одне подання про уточнення цього закону, яке теж підтримала Рудницька разом з кількома іншими українськими послами. Подання стосувалось пропозиції зобов'язати

¹⁰⁵ Druk N216. Wniosek posłów z Klubu Ukraińskiego w sprawie szkół z ukraińskim, białoruskim względnie litewskim językiem nauczania. 19.06.1928. Okres 2. Archiwum Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej

¹⁰⁶ Druk N463. Wniosek posłów z Klubu Ukraińskiego w sprawie uchwalenia ustawy o programach naukowych dla szkół z ukraińskim językiem nauczania. 19.02.1929. Okres 2. Archiwum Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej

¹⁰⁷ Druk N706. Wniosek posłów z Klubu Ukraińskiego w sprawie przesładowan ukraińskiego szkolnictwa prywatnego na terenie Lwowskiego Kuratorjum Szkolnego. 10.02.1930. Okres 2. Archiwum Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej

¹⁰⁸ Druk N423. Wniosek Białoruskiego Poselskiego Klubu WłociańskoRobotniczego w sprawie wydalenia uczniów z gimnazium Białoruskiego w Wilnie. 22.01.1929. Okres 2. Archiwum Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej.

¹⁰⁹ Druk N422. Wniosek Białoruskiego Poselskiego Klubu WłociańskoRobotniczego w sprawie zakazania zjazdu Towarzystwa Szkoły Białoruskiej w Wilnie dn. 9-10 grudnia 1928 r. 22.01.1929. Okres 2. Archiwum Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej.

¹¹⁰ Druk N200. Wniosek posła Grunbauma i tow. z Koła Żydowskiego w sprawie nowelizacji art. 86 ustawy z d. 13 lipca 1920 r. o szkołach akademickich (Dz. U. Nr 72 poz. 494). 15.06.1928. Okres 2. Archiwum Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej

Міністерство релігійних віровизнань та публічної освіти надсилати студентам, яким відмовили в прийомі на навчання, мотивацію такого рішення¹¹¹.

- Рудницька одна з небагатьох українських послів, підтримала подання посла Грюнбаума з «Єврейського Кола» про прийняття закону про іврит – як мову викладання для єврейських дітей в школах у березні 1929 року¹¹². Це подання Сейм так і не розглянув і у наступному скликанні єврейські послы за підтримки Рудницької подали його повторно¹¹³. Раніше, схожий проєкт Закону Український клуб пропонував стосовно української та білоруської меншин.

Послідовно Рудницька підтримала і подання посла Утти з Німецького Парламентарного Клубу стосовно усунення перешкод для роботи приватних німецьких шкіл та роботи німецьких вчителів у тих школах¹¹⁴.

Що цікаво, в певних, здавалось би, принципових для Українського Клубу питаннях Рудницька часто непослідовно випадає зі списку ініціаторів чи підписантів. Так, 19 червня 1928 року, протягом одного дня були подані дві пропозиції: Український Клуб пропонував прийняти закон про заснування українського Університету у Львові¹¹⁵ і тут серед підписантів Рудницької немає, а наступну пропозицію Українсько-білоруського Клубу про повернення православної церкві забраного майна вона вже підписує¹¹⁶.

Період перед парламентськими виборами 1930 року для українців був затьмарений не менш важливими подіями, відомими, як «пацифікація». Восени 1930 року польська влада проводила систематичні силові зачистки в осередках

---

¹¹¹ Druk N559. Wniosek posłów z Koła Żydowskiego w sprawie zmiany art. 39 ustawy z d. 13 lipca 1920 r. o szkołach akademickich (Dz. U. Nr 72 poz. 494). 3.11.1932. Okres 3. Archiwum Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej

¹¹² Druk N563. Wniosek posła Grunbauma i tow. Z Koła Żydowskiego w sprawie ustawy o szkołach z językiem wykładowym hebrajskim lub żydowskim dla dzici narodowosci żydowskiej. Okres 2. 20.03.1929. Archiwum Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej

¹¹³ Druk N26. Wniosek posła Grunbauma i tow. w sprawie ustawy o szkołach z językiem wykładowym hebrajskim lub żydowskim dla dzici narodowosci żydowskiej. Okres 3. 16.12.1930. Archiwum Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej

¹¹⁴ Druk N520. Wniosek posła Utty z Niemieckiego Klubu Parlamentarnego i innych w sprawie utrudniania niemieckim szkołom prywatnym normalnej pracy i ich rozwoju przez masowe nieuzasadnione odmawianie nauczycielom narodowości niemieckiej zezwolenia na nauczanie w tych szkołach i t. p. Okres 2. 4.03.1929. Archiwum Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej

¹¹⁵ Druk N213. Wniosek posłów z Klubu Ukraińskiego w sprawie założenia Uniwersytetu Ukraińskiego we Lwowie. Okres 2. 19.06.1928. Archiwum Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej

¹¹⁶ Druk N214. Wniosek posłów z Klubu Ukraińsko-Białoruskiego w sprawie uchylecia punktu b) art. 1 i odnośnej części punktu a) art. 2 dekretu w przedmiocie przymusowego zarządu państwowego (Dziennik Praw 1918 r., Nr 21, p. 67) oraz rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 9 sierpnia 1921 roku (Dziennik Ustaw 1921 r., Nr 71, p. 475). Okres 2. 19.06.1928. Archiwum Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej

українського національного руху в селах, закриваючи українські легальні товариства та заклади у відповідь на диверсії українських радикалів. Під «пацифікацію» потрапили і українські школи. Зокрема, було прийняте рішення про закриття тернопільської, рогатинської та дрогобицької гімназій.

Дрогобицька та рогатинська гімназії були засновані Товариством «Рідна школа» і їх діяльність вже за кілька місяців вдалось відновити шляхом заснування нових гімназій на заміну ліквідованим, однак, статусів, прирівняних до державної, вони відразу не отримали. Української державної гімназії в Тернополі так і не відновили.

Це був один з найсильніших наслідків «пацифікації» для української освіти, адже закриття 3 гімназій залишило без можливості навчатись більше 1000 молодих українців.

Український Клуб довгий час намагався актуалізувати ці питання. У січні 1931 року він вніс окремі подання про закриття гімназій в Рогатині¹¹⁷, Дрогобичі¹¹⁸ та державної гімназії в Тернополі¹¹⁹, але протягом 10 місяців Освітня Комісія цієї справи не розглядала. У жовтні 1931 року подання розглянули і на їх захист виступала саме посланка Мілена Рудницька. Референти Комісії пропонували відкинути відразу подання стосовно Рогатинської та Дрогобицької гімназій, як неактуальні, оскільки на той момент питання вирішилось, бо Товариство «Рідна школа» відкрила нові заклади, але Рудницька наполягала, що питання не можна вважати закритим. Вона наголосила, що новостворені гімназії не мають тих статусів, які мали їх попередниці, а крім того влада продовжує чинити перепони в діяльності, оскільки «Рогатинська гімназія не дістала дозволу на відкриття восьмої класи, в

---

¹¹⁷ Druk 60. Wniosek posłów z Klubu Ukraińskiego w sprawie cofnięcia rozporządzenia Pana Ministra Wyznan Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 23 września 1930 r. Nr. II. 21668/30, dotyczącego zamknięcia gimnazjum Ukraińskiego Towarzystwa Pedagogicznego „Ridna Szkoła” w Rohatynie. Okres 3. 13.1.1931. Archiwum Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej.

¹¹⁸ Druk 61. Wniosek posłów z Klubu Ukraińskiego w sprawie cofnięcia rozporządzenia Pana Ministra Wyznan Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 27 października 1930 r. Nr. II. 24571/30, dotyczącego zamknięcia gimnazjum Ukraińskiego Towarzystwa Pedagogicznego „Ridna Szkoła” w Drohobyczu.. Okres 3. 13.1.1931. Archiwum Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej.

¹¹⁹ Druk 62. Wniosek posłów z Klubu Ukraińskiego w sprawie reaktywowania państwowego gimnazjum męskiego z ukraińskim językiem nauczania w Tarnopolu. Okres 3. 13.1.1931. Archiwum Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej.

Дрогобичі влада не затвердила попереднього директора і т.п.»¹²⁰. Однак, більшість комісії (представники ББ) проголосували за вилучення подань. Така ж доля спіткала і подання про відновлення навчального процесу у Тернопільській міській гімназії, яка не працювала понад рік, оскільки послам більшості було достатньо доводів керівництва Шкільного Округу та Міністерства, хоча Рудницька у виступі наголосила, що жодні звинувачення у причетності до диверсій чи радикальних рухів, які стали формальними причинами для закриття, у суді доведені не були¹²¹.

На засіданні Сейму подання спіткала майже така ж доля. Референт освітньої комісії Войтович повторив рішення комісії про відкинення подань на підставі даних, наданих польською адміністрацією про участь учнів гімназій в саботажах, організованих ОУН¹²².

Після нього Міністр Освіти наголосив, що гімназії в Рогатині та Дрогобичі вже працюють, тому теж просив їх відхилити, як неактуальні¹²³.

Гучний та емоційний виступ Рудницької¹²⁴, який прозвучав після цього, викликав бурі емоцій у слухачів (як прихильників, так і противників), його пізніше активно обговорювали, цитували та друкували. Він не спричинив зміни позицій послів у Сеймі, але привів Рудницьку до дисциплінарного попередження¹²⁵, оголошеного їй Маршалком. В результаті, українців підтримали лише польські соціалісти, і Сейм відкинув всі три подання Українського Клубу¹²⁶.

---

¹²⁰ Виступ М. Рудницької про закриття українських гімназій у Дрогобичі, Рогатині і Тернополі та внесення пропозиції у справі відновлення навчального процесу в цих гімназіях. Засідання освітньої комісії Сейму, 27 жовтня 1931/ Рудницька М. Статті, листи, документи... С.484.

¹²¹ Виступ М. Рудницької про закриття українських гімназій у Дрогобичі, Рогатині і Тернополі та внесення пропозиції у справі відновлення навчального процесу в цих гімназіях. Засідання освітньої комісії Сейму, жовтня 1931/ Рудницька М. Статті, листи, документи... С.484 - 485

¹²² Sprawozdanie stenograficzne z 41 posiedzenia Sejmu RP. Okres 3, 18.12.1931. Lam 31-40. Archiwum Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej.

¹²³ Sprawozdanie stenograficzne z 41 posiedzenia Sejmu RP. Okres 3, 18.12.1931. Lam 40-42. Archiwum Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej.

¹²⁴ Sprawozdanie stenograficzne z 41 posiedzenia Sejmu RP. Okres 3, 18.12.1931. Lam 42-53. Archiwum Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej.

¹²⁵ Sprawozdanie stenograficzne z 41 posiedzenia Sejmu RP. Okres 3, 18.12.1931. Lam 57. Archiwum Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej.

¹²⁶ Sprawozdanie stenograficzne z 41 posiedzenia Sejmu RP. Okres 3, 18.12.1931. Lam 64. Archiwum Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej.

Наступною великою кампанією в питанні освіти, у якій брала участь Рудницька, було питання прийняття групи нових урядових законів про шкільництво та освіту, які суттєво міняли правила гри в Польській державі.

«Закон про устрій шкільництва»¹²⁷ від 11 березня 1932 р пропонував реорганізувати стару систему шкільництва, утворюючи початкову, базову та середню освіту.

Замість 2-річної початкової школи, діти мали навчатись 1 рік, аби підготуватись, до вступу в гімназії, але замість 8-річної гімназії учні мали навчатись 4 роки і тоді переходити на 2 роки на навчання в ліцеї, які готували їх до вступу у вищі школи.

Таким чином, вступати в ліцеї мали і могли не всі, адже після завершення 4 років гімназії учні могли отримати «малу матуру» і не продовжувати навчання. Така ж система вже існувала у закладах професійної освіти. Крім того, цей закон зазначав обов'язкове відвідування початкової школи всіма дітьми, однак, практично це виконати було важко з ряду причин – як інфраструктурних питань відсутності шкіл в пішій доступності, так і культури населення, яке не вважало освіту для дітей пріоритетним моментом. «Незважаючи на те, що за шкільним законом з 1932 р. у Польщі запроваджувалось обов'язкове навчання дітей віком від 7 до 14 років, значна частина хлопчиків і дівчаток шкільного віку не навчалася. В окремих школах Косівського повіту у 1936 році відвідування в молодших класах становило лише 51%. Не кращим був стан навчання і в інших повітах»¹²⁸. У 1931 р. в країні було ще 23% неписьменних у віці понад 10 років; на східних теренах цей відсоток сягав 38%.

Рудницька послідовно виступала і на засіданні Освітньої Комісії¹²⁹, і на засіданні Сейму, протестуючи проти прийняття закону від імені Українського Клубу.

---

¹²⁷ Druk 451. Ustawa o ustroju szkolnictwa. Okres 3. 13.1.1932. Archiwum Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej

¹²⁸ Ступарик Б. Шкільництво Галичини (1772–1939 pp.). С. 126.

¹²⁹ Промова М. Рудницької на засіданні освітньої комісії Сейму в обговоренні законопроекту про приватне шкільництво, опублікована в газеті «Діло» п.н. «Шкільні законопроекти на варстаті, 17 лютого 1932/ Рудницька М. Статті, листи, документи... С.501-503

Основною проблемою вона бачила систему, якою учнів сільської місцевості, фактично, позбавляють можливості отримати середню освіту: найбільш доступною у селах, де проживала більшість українців, була саме початкова освіта у 2-річних школах, після якої учні могли вступати у 8-річні гімназії. При зміні системи учні фактично не могли потрапити у гімназії, оскільки якість навчання і обмежений часовий ресурс не дав би їм змоги отримати необхідні для вступу знання: «між програмою шкіл так званого третього рівня і програмою гімназії штучно створювався розрив у три класи, що позбавляло випускників школи будь-якої можливості вступити до гімназії. Школа третього рівня була практично єдиною у сільській місцевості»¹³⁰.

Рудницька наголошувала на поганій організації навчального процесу у початковій школі, «за рівночасного навчання кількох класів» та із системою утравізму, який створює явище «вторинної неписьменності»¹³¹. Посланка підкреслювала, що низький рівень охоплення початковою освітою українських дітей, стане ще нижчим: «Сотні тисяч українських дітей сьогодні поза школою, вони взагалі не знайдуть місця в жодній, навіть однокласній школі»¹³².

Іншою великою загрозою Рудницька бачила розділення середньої освіти на два шаблі, при якому продовження навчання у ліцеї не було автоматичним. «Між двома останніми ступенями були вступні іспити. Така структура, якщо й підвищувала загальний освітній рівень мас, то робила вищі ступені доступними лише елітарним верствам»¹³³. Рудницька у своїй сеймовій промові заявила, що бачить у цьому «перешкоди на шляху доповнення інтелігенції сільським елементом,

---

¹³⁰ Яремчук В.Д. Правовий статус українських шкіл в республіці Польща у 1919–1939 рр. "Науковий вісник Львівського Державного Університету внутрішніх справ". Вип.2, 2009. С.7.

¹³¹ Коли учні не вміють писати жодною з мов, якими навчаються.

¹³² Виступ М. Рудницької в справі законопроекту про устрій шкільництва, обговорення питання принципів навчання українських учнів у початкових, семилітніх, середніх і професійних школах та інші питання. Зі стенограми 61-го засідання Сейму, 26 лютого 1932/ Рудницька М. Статті, листи, документи ... С.505

¹³³ Зашкільняк Л. Крикун М. Історія Польщі ... С.477

загрози втрати взагалі допливу інтелігенції», оскільки абсолютна більшість українців проживали в селах¹³⁴.

Зважаючи на те, що, до прикладу, «повну середню освіту в ліцях у 1938/39 навчальному році здобуло лише близько 16 тис. осіб, що становило мізерний відсоток учнівської молоді»¹³⁵, то ці застереження не були безпідставними.

Крім того, Закон окремо наголошував на потребі навчання учнів в дусі патріотизму до Польської Держави та можливості для уряду втручатися в справи школи. У своєму виступі в Сеймі Мілена Рудницька резонно зауважила, що «доктрина державного виховання була законодавцем викривлена в смислі партійного виховання»¹³⁶, адже в законі дійсно наголошували на заслугах саме чинної влади та Пілсудського зокрема¹³⁷.

Також, Рудницька наголосила на очевидному конфлікті між державним вихованням та національним у питаннях українських шкіл та регіону з українським населенням загалом. Посланка зазначила, що планована зміна шкільного законодавства суперечитиме ратифікованим Польщею міжнародним трактатам, які гарантують вільний розвиток національних особливостей¹³⁸.

У сумі з попереднім «законом Грабського» про утраквістичне навчання та новою практикою станом на 1933 рік 469 тис. українських дітей (48,3% від їхнього загалу) навчалось в польських школах, 376 тис. (38,7%) – у т.зв. мішаних і лише 127 тис. (13%) – в українських¹³⁹.

---

¹³⁴ Виступ М. Рудницької в справі законопроекту про устрій шкільництва, обговорення питання принципів навчання українських учнів у початкових, семилітніх, середніх і професійних школах та інші питання. Зі стенограми 61-го засідання Сейму, 26 лютого 1932/ Рудницька М. Статті, листи, документи ... С.507

¹³⁵ Зашкільняк Л. Крикун М. Історія Польщі ... С.477

¹³⁶ Виступ М. Рудницької в справі законопроекту про устрій шкільництва, обговорення питання принципів навчання українських учнів у початкових, семилітніх, середніх і професійних школах та інші питання. Зі стенограми 61-го засідання Сейму, 26 лютого 1932/ Рудницька М. Статті, листи, документи ... С.512

¹³⁷ Зашкільняк Л. Крикун М. Історія Польщі ... С.477

¹³⁸ Виступ М. Рудницької в справі законопроекту про устрій шкільництва, обговорення питання принципів навчання українських учнів у початкових, семилітніх, середніх і професійних школах та інші питання. Зі стенограми 61-го засідання Сейму, 26 лютого 1932/ Рудницька М. Статті, листи, документи ... С.513-514

¹³⁹ Левчук І. Промоутерки змін... С. 75.

Разом з Законом про устрій шкільництва, Сейм розглядав Закон про приватне шкільництво¹⁴⁰. Пропонований законопроект створював механізми управління та впливу на приватні школи уряду, зокрема призначення керівництва чи адміністрації. Мілена Рудницька, виступаючи з промовою щодо законопроекту, наголосила, що польські урядовці непослідовні у своїх діях, оскільки вони активно нагадують і глорифікують досвід «шкільних страйків» польської молоді у 1905 році, але, в той же час, засуджують ідентичні пориви української молоді.¹⁴¹ Крім того, Рудницька звернула увагу, що норми закону про можливість закриття внаслідок «шкідливих дій», створять нові труднощі українській школі, оскільки такий досвід під час «пацифікації» вже отриманий¹⁴².

Однак, як і інші урядові пропозиції, більшістю, сформованою ББ, закон був прийнятий без поправок опозиції¹⁴³.

Аналіз промов Мілени Рудницької показує, що, в абсолютній більшості, вони сфокусовані на проблемах освітньої політики, і їхні основні теми належать до царини освіти: українське шкільництво, закриття гімназій, українська мова викладання, вчительська прагматика, приватне шкільництво, українська школа, українська молодь та ін.

Абсолютна більшість аргументів, які наводить Рудницька, насичені епітетами про складне становище української школи та мали довести аудиторії, що влада цілеспрямовано принижує українців та відбирає можливості навчатися своєю мовою та у своїх традиціях. Що цікаво, коли мова йде про «польську владу», зазвичай йдеться про виконавчі органи, особливо шкільну владу на місцях – вона і є виразником дискримінації та подвійних стандартів, пов'язаних з різним ставленням

---

¹⁴⁰ Sprawozdanie stenograficzne z 62 posiedzenia Sejmu RP. Okres 3, 27.2.1932. Lam 3. Archiwum Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej.

¹⁴¹ Виступ М. Рудницької про законопроект у справі приватного шкільництва, внесення вимог про право створення національних шкіл усіх типів, скасування поліційної системи в школах та ін. Зі стенограми 62-го засідання Сейму, 27 лютого 1932/ Рудницька М. Статті, листи, документи ... С.518

¹⁴² Виступ М. Рудницької про законопроект у справі приватного шкільництва, внесення вимог про право створення національних шкіл усіх типів, скасування поліційної системи в школах та ін. Зі стенограми 62-го засідання Сейму, 27 лютого 1932/ Рудницька М. Статті, листи, документи ... С.523

¹⁴³ Sprawozdanie stenograficzne z 62 posiedzenia Sejmu RP. Okres 3, 27.2.1932. Lam 90. Archiwum Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej.

до поляків та меншин. До Сейму Рудницька апелює, як до інстанції, яка може відреагувати на несправедливість своїми деклараціями чи дорученнями.

Схоже, що таке звертання у Рудницької було радше формальним та декларативним, а справжньою аудиторією, на яку вона орієнтувалась, були читачі української преси, яка часто передруковувала сеймові виступи українських парламентарів.

Посилання на невідповідність рішень та пропонованих владою законів міжнародному праву, Конституції та конвенціям, які взялась виконувати Польща з'являється у виступах Рудницької досить пізно – лише на початку 1932 року. Ймовірно, це пов'язано з досвідом ведення міжнародної кампанії з питань «пацифікації».

На початку другої каденції (і третьої для польського парламенту) у Рудницької з'являється теза про перешкоджання «припливу української інтелігенції», яку вона повторює до завершення її посольських повноважень. Рудницька часто звертає увагу, що шкільна політика, закриття гімназій – це дії, спрямовані на припинення притоку української інтелігенції з села, а оскільки абсолютна більшість українців Галичини – жителі сільської місцевості, то це питання виживання української інтелігенції як явища.

Однією з прикмет риторики Рудницької є педагогічна критика інновацій польської влади в галузі освіти – вона з великою кількістю професійних аргументів говорить про педагогічний вплив на молодь, які мають ті чи інші дії влади (закриття класів, призначення екзаменів як покарань, закриття шкіл, переведення на утраквістичне (двомовне) навчання, часте переведення вчителів у інші школи). У певних ситуаціях вона приводить до прикладу класиків польської педагогіки та звертає увагу послів, що поляки принесли багато нових, сучасних тенденцій у педагогіку (згадує Конарського, Пірамовича і Трентовського)¹⁴⁴. Цю заслугу

---

¹⁴⁴ Виступ М. Рудницької про законопроект у справі приватного шкільництва, внесення вимог про право створення національних шкіл усіх типів, скасування поліційної системи в школах та ін. Зі стенограми 62-го засідання Сейму, 27 лютого 1932/ Рудницька М. Статті, листи, документи ... С.523

польської педагогіки, на її думку, нівелює пропонований урядом у 1932 році пакет законів про реформу освіти.

В обох каденціях найбільш активна співпраця українських послів і, зокрема, Мілени Рудницької, проявлялась з єврейським представництвом. Під час першої каденції (1928-1930) українці спершу мали спільний з білорусами посольський клуб і теж активно підтримували одні одних.

Так, разом з іншими членами Українського Клубу Рудницька в перші місяці своєї першої каденції внесла пропозицію, яка пропонувала доповнити існуючий закон про вихідні дні на релігійні свята «осіб православної або греко-католицької віри, а також юридичних осіб, які більшою мірою складаються з людей православної або греко-католицької віри». Документ пропонував доповнити перелік вихідних днів у Законі про робочий час: особи православної і греко-католицької віри мали отримувати вихідні на православне Різдво, Новий Рік, Великдень та інші великі православні свята¹⁴⁵.

Таке ж подання на початку своєї другої каденції Рудницька (єдина з українців) підписала разом з єврейськими послами про можливість встановлення вихідних днів для євреїв в суботу та інші єврейські свята¹⁴⁶.

Більшість послів Українського Клубу, включно з Міленою Рудницькою, підтримали подання єврейського посла Герца Геллера з приводу пенсійного закону, яке пропонувало повернути пенсійне забезпечення військовим та адміністративним службовцям часів Австрійської імперії¹⁴⁷, який, зрештою, був підтриманий – в бюджет заклали 2,5 млн. злотих на ці виплати¹⁴⁸.

---

¹⁴⁵ Druk 207. Wniosek posłów Klubu Ukrainskiego w sprawie zmiany rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 15 listopada 1924 r. o dniach świątecznych i ustawy z dnia 18 marca 1925 r. w przedmiocie zmiany tegoż rozporządzenia (Dz. U. R. P. Nr 34, p. 234) Okres 2. 19.06.1928. Archiwum Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej.

¹⁴⁶ Druk N25. Wniosek posłów Koła Żydowskiego w sprawie noweli do ustawy z dn. 16 grudnia 1919 r. o czasie pracy w przemyśle i handlu (Dz. U. R. P. Nr 2 poz. 7 z 1920 r). Okres 3. Archiwum Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej

¹⁴⁷ Druk N329. Wniosek posła Hellera i tow. w sprawie nowelizacji ustawy emerytalnej z dn. 11 grudnia 1923 r (Dz. U. R. P. Nr 6 ex 1924 r.) odnosnie do austrjackich funkcjonarjuszy państwowych i zawodowych wojskowych, pozbawionych służby i należnego im zaopatrzenia. Okres 2. 30.11.1928. Archiwum Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej

¹⁴⁸ Федевич К. Галицькі українці у Польщі 1920-1939 ... С. 125.

Крім того, українські послы включно з Рудницькою підтримали пропозицію «Єврейського Кола» спростити процедуру підтвердження громадянства для осіб, які живуть в Східній Галичині, але не мають доступу до метрик, де вказані їхнє місце народження¹⁴⁹.

Єврейські послы, у свою чергу підтримали пропозицію в січні 1933 року про зниження вартості публікації про реєстрацію асоціацій в урядовій газеті «Monitor Polski»¹⁵⁰.

Разом з усім Українсько-білоруським Клубом Рудницька подавала, зокрема, законопроект про амністію для політичних проступків¹⁵¹.

Крім того,

- разом з іншими українськими послами, Рудницька підписувала подання про перешкоди діяльності Білоруського селянсько-робітничого посольського клубу у Вільні¹⁵²;

- підтримувала подання, в якому члени Білоруського Клубу скаржились на «шкідливу діяльність» польського архієписока Ромуальда Ялбжиковського, який, на їхню думку, працював на розділення білоруського народу¹⁵³.

Крім цих подань було ще багато економічних, податкових та господарських пропозицій, але абсолютна більшість з них підтримана не була.

Попри часто спільні позиції та синхронні голосування на засіданнях між українськими послами та польськими соціалістами, спільних пропозицій у них не було, окрім однієї, яку підтримала і Рудницька (в ході засідань вона часто

---

¹⁴⁹ Druk 441. Wniosek posła Grunbauma i tow. z Koła Żydowskiego w sprawie stwierdzenia obywatelstwa osob, urodzonych na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej. Okres 2. 8.2.1929. Archiwum Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej

¹⁵⁰ Druk 684. Wniosek posłów Klubu Ukraińskiego w sprawie wydatnego zniżenia opłaty za ogłoszenie o rejestracji w Monitorze Polskim, przewidziane w art. 21 i art. 28 rozporządzenia Prezydenta o stowarzyszeniach z 27 października 1932. Dz. U. R. P. Nr 94 poz. 808, a unormowane w § 10 rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych z 10 grudnia 1932 r. Dz. U. R. P. Nr 116 poz. 963. Okres 3. Archiwum Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej.

¹⁵¹ Druk N12. Wniosek Ukraińsko-Biloruskiego Klubu w sprawie amnestji dla przestępstw politycznych. Okres 2, 30.03.1928. Archiwum Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej

¹⁵² Druk N424. Wniosek poslow Klubu w sprawie przeszkod czynionych ze strony władz wojewódzkich wileńskich organizowaniu przez Białoruski Włościańsko-Robotniczy Klub Poselski pomocy włościanom, dotkniętym klęską nieurodzaju na ziemiach białoruskich w Polsce. Okres 2, 22.01.1929. Archiwum Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej

¹⁵³ Druk N420. Wniosek Klubu Białoruskiego w sprawie szkodliwej działalności politycznej Arcybiskupa Jablzykowskiego... Okres 2, 15.01.1929. Archiwum Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej

підтримувала позиції Союзу польських соціалістів, а вони її): разом з Парламентським Союзом польських соціалістів подала пропозицію про виконання умов Версальського Договору в частині трудових прав¹⁵⁴. Хоча у листопаді 1932 Рудницька була серед підписантів подання про скасування нового Кримінального Кодексу, який у липні 1932 видав своїм розпорядженням президент Мосціцький¹⁵⁵. Серед інших нововведень, у кодексі йшла мова про «підбурення» та «співучасть» у злочині, які раніше не розглядались як окремий злочин і тепер карались дуже суворо. Його у приватному порядку підтримали і окремі члени Союзу польських соціалістів, і єврейські послы.

Аналіз дискурсивних практик Рудницької в ході виступів у Сеймі показує певну послідовну лінію, яка, однак відрізняється від дискурсивних практик у статтях в українській пресі.

Що цікаво, всі виступи Рудницької містять визнання Польської держави де факто, як законної влади на території Галичини – лише у своєму першому виступі у травні 1928 року вона говорить про те, що «лунають в світі голоси про потребу створення української держави»¹⁵⁶. У всіх інших виступів простором, у якому функціонує дискурс, є Польська держава, і антагонізми існують вже всередині цієї держави – як горизонтальні, так і вертикальні: між польською та українською молоддю, польськими та українськими вчителями, шкільною владою та українським суспільством, шкільною владою та батьками і т.д.

Також, Рудницька постійно звертає увагу на подвійні стандарти у ставленні влади до громадян різних національностей – ті, хто підтримував боротьбу польських учнів за польську школу в часи «пруської окупації», тепер не дозволяють рухатись у тому ж напрямку українських школярів; польських гімназистів не карають за

---

¹⁵⁴ Druk N116. Wniosek Związku Parlamentarnego Polskich Socjalistów w sprawie wykonania postanowień Traktatu Wersalskiego Okres 3. 5.02.1931. Archiwum Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej

¹⁵⁵ Druk 585 Wniosek posłów Klubu Ukraińskiego w sprawie uchylecia rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 11 lipca 1932 r. Dz. Ust. R. P. Nr. 60 poz. 571 Kodeks karny, oraz rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 11 lipca 1932 r. Dz. U. R. P. Nr. 60 poz. 572 Prawo o wykroczeniach Okres 3. 3.11.1932. Archiwum Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej.

¹⁵⁶ Сеймова промова про закриття 5-и вищих класів гімназії у Станіславові з українською мовою викладання та внесення протесту проти примусової участі української молоді в польських національних святах. Зі стенограми 11 засідання Сейму/ Рудницька М. Статті, листи, документи ... С.444.

напади на українських, в той час як останніх виключають з навчальних закладів за найменші проступки і т.д.

Схоже, що посольський мандат для Мілени Рудницької був лише допоміжним інструментом для доступу до парламентської трибуни. Кількість її виступів не надто висока, а більшість пропозицій апріорі не мали шансу бути прийнятими. Оскільки освіта була її головною спеціалізацією, то в цих питаннях вона проявляла послідовну експертність та намагалась лобювати певні питання, котрі йшли на користь, у першу чергу, українській освіті, але у більшості випадків пропозиції залишались лише деклараціями, оскільки Сейм їх відхиляв.

Що цікаво, Рудницька, майже як і весь Український Клуб, активно співпрацювала з іншими меншинами парламенту, однак, спроби консолідувати позиції не завжди були вдалим. Освіта в Польській державі міжвоєнного періоду змінювалась і, зазвичай, в гірший бік. Страждали від цього не лише українські учні, але і польські, оскільки основною проблемою залишався брак фінансування, але меншини відчували це набагато гостріше.

Взаємовідносини Рудницької з УНДО

Мілена Рудницька приєдналась до УНДО з моменту заснування партії. Станом на 1925 рік вона вже займала чільне місце в Союзі Українок, активно дописувала до «Жіночого Вісника». Ймовірно, той факт, що з Дмитром Левицьким вона була добре знайома ще у віденський період, посприяв її інтеграції у партію. В 1927 р. Рудницька ввійшла у склад Центрального Комітету партії і брала активну участь в обговореннях концепцій підготовки до парламентських виборів 1928, про що свідчать протоколи засідань того періоду¹⁵⁷.

Партія позиціонувала себе як авангард національних інтересів і метою діяльності вважала побудову Української Держави, що було зафіксовано ще на установчому з'їзді у «Платформі УНДО».

---

¹⁵⁷ ЦДІА України у м. Львові, ф. 344 (УНДО), оп. 1, спр. 32.

Рішення брати участь у виборах 1928 року було продиктовано актуальними подіями та можливостями, які дає посольський мандат: партія трактувала Сейм у значній мірі як трибуну для представлення української позиції на міжнародній арені¹⁵⁸. Цю ж думку у спогадах транслює І. Кедрин-Рудницький, стверджуючи, що основною метою українців були ресурси, які дають посольські мандати, оскільки «галицькі українці не мали ілюзій щодо можливостей впливати у соймі на хід і зміст законодавства». Так, за словами Кедрина, керівник УНДО Д. Левицький на засідання ЦК говорив, що «і так нічого в соймі й сенаті не можемо вдіяти, то використаємо нагоду, щоби польська держава утримувала нам наших місцевих організаторів»¹⁵⁹.

Хорошою ілюстрацією такої стратегії є лист члена УНДО, віцемаршалка польського сейму Володимира Загайкевича до ЦК у червні 1928 р., у якому він підтвердив, що його віце-маршальська надбавка державного грошового утримання цілком перераховується на організаційні потреби УНДО. Окрім цього, на потреби УНДО він, як і інші депутати від УНДО, передавав 20% звичайної депутатської платні. Зокрема, у 1928 р. В. Загайкевич використав ці 20% на погашення боргів, які виникли в ході виборчої кампанії УНДО у Перемишлі¹⁶⁰.

Діяльність Рудницької у Сеймі була близька до цієї концепції. Вона активно брала участь у міжнародних зустрічах, дописувала у пресу, займалась розвитком СУ і набагато менше лобювала зміни у законодавство.

Перший посольський мандат березні 1928 року вона здобула, пройшовши по списку Блоку Меншин від УНДО¹⁶¹.

---

¹⁵⁸ Айненкель Анджей. Українське питання в політиці II Речі Посполитої та концепціях і заходах українських політичних сил у міжвоєнний період (1918-1939) // Україна-Польща: важкі питання. Т. 10. Матеріали XI Міжнародного семінару істориків «Українсько-Польські відносини під час Другої Світової війни», Варшава, 26-28 квітня 2005 року. Світовий союз воїнів Армії Крайової ТИРСА. /Ред. І. Галагіда, 2006. С. 150.

¹⁵⁹ Кедрин-Рудницький І. Життя - події – люди ... С. 167.

¹⁶⁰ Федевич К. Галицькі українці у Польщі 1920-1939... С. 124-125.

¹⁶¹ Rzepczy Tadeusz i Karol, Sejm i Senat 1928 – 1933, Poznań 1928. S. 137.

Польський Сейм другої каденції прожив неповних 2 роки, які минули у постійному конфлікті з виконавчою владою, адже «пілсудчики» не мали більшості і не могли прийняти важливих для себе законів.

1930 рік приніс не тільки нові труднощі в українсько-польські стосунки, але й загострив ці проблеми в середовищі УНДО.

Відразу після виборів у листопаді 1930 року, в ході яких Рудницька перемогла на 51 виборчому окрузі (м. Львів та околиці), її брат І. Кедрин-Рудницький, який на той момент виконував обов'язок головного редактора «Діла», випустив газету зі своєю статтею «Засадничі речі», де висловив думку, що попередня стратегія поведінки УНДО у протистоянні з владою веде у безвихідь і потрібно шукати інші шляхи. Головний редактор газети Василь Мудрий за кілька тижнів після цього вийшов з ув'язнення і зазначив, що це неофіційна позиція, але така думка залишалась актуальною— велика частина УНДО все більше схилилася до думки, що варто переглянути попередню лінію поведінки¹⁶².

Частина проводу партії почала переговори з польськими чиновниками і напрацьовували модель, згідно якої українці отримують автономію на Східній Галичині, а Польська держава підтримує створення української держави з частини території, контрольованої Радянським Союзом, але без приєднання до неї Галичини. Однією з найважливіших причин такої позиції стали умови в яких могли опинитись українські легальні товариства («Рідна школа», «Сільський господар» і т.д.) та кооперативи при продовженні ескалації конфлікту¹⁶³.

Мілена Рудницька, на відміну від брата, належала до іншої групи, яка виступала за збереження різко опозиційної позиції без компромісів. «Група Паліїва» наголошувала, що єдиною метою є незалежність української держави з об'єднанням всіх українських земель. Рудницька теж наголошувала, що політична тактика партії може містити тезу про автономію, але кінцевою метою все одно має залишитись незалежність, тому прийняття польських умов «нормалізації» повною мірою не

¹⁶² Зайцев О. Представники українських політичних партій Західної України в парламенті Польщі... С. 79.

¹⁶³ Соляр Ігор. УНДО і Польща в 1928–1930 рр.: пошук шляхів порозуміння // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. 2008. Вип. 17. С. 181.

може відбутись¹⁶⁴. Більше того, Рудницька наголошувала, що не варто вірити в бажання поляків надавати автономію. Цю ситуацію вона активно обговорювала з керівництвом ОУН, з яким в той час працювала над темою «пацифікації»¹⁶⁵.

Фактично середовище ОУН було їй більшим союзником у цей період і вона скаржилась на ситуацію в УНДО у листах, зокрема, Коновальцю. У листопаді 1931 писала, що питання «пацифікації перестає бути актуальним для Ліги Націй, пише, що здобути політичних балів у самому «Краю» та попрацювати над пропагандою завдяки цьому питанню теж не вдалось «не лише через технічні труднощі, але теж через недостачу зрозуміння ваги цієї справи у наших провідників, а радше через їх неохоту до неї (реальної користі з цього – мовляв – бути не може, отже пощо дразнити»¹⁶⁶.

В тому ж листі Рудницька скаржиться на «опортунізм» та «заляканість» членів УНДО, які готові іти на примирення з Польщею, а зупиняє їх хіба тиск влади, який «не дозволяє чесним людям вести іншої політики, як крайно опозиційну»¹⁶⁷.

Трохи раніше, у серпні 1931 року ОУНівці у своєму листуванні згадували, що Володимир Кисілевський (син Олени Кисілевської), який працював в Українському Пресовому Бюро в Лондоні з Яковом Макогоном, зазначав, що щодо Рудницької «є велика досада, раз за листи, що я їх був розіслав в її імени, а по-друге за те, що вона сказала, ніби закордоном найбільше працюють націоналісти»¹⁶⁸.

Протягом року конфлікт всередині партії наростав і оформився остаточно на засіданні ЦК УНДО 26 березня 1932 р. Д. Паліїв виступив на цьому засіданні з заявою, які підписала частина партії включно з Рудницькою, про незгоду з позицією частини партії, а пізніше група опублікувала власну позицію у пресі і це призвело до

---

¹⁶⁴ Дядюк М. Український жіночий рух у міжвоєнній Галичині... С.179-180.

¹⁶⁵ Зайцев О. Ставлення ОУН до спроб українсько-польського порозуміння (1929–1934)// Україна–Польща: історична спадщина і суспільна свідомість / Національна академія наук України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Вип. 5. Львів, 2012. С.66.

¹⁶⁶ Лист Є. Коновальця до Д. Андрієвського від 2 грудня 1931 р. / Документи і матеріали з історії Організації Українських Націоналістів./Упор. Черченко. Т.2. Ч.2. Київ: Видавництво імені Олени Теліги, 2007. С. 275.

¹⁶⁷ Лист Є. Коновальця до Д. Андрієвського від 2 грудня 1931 р. / Документи і матеріали з історії Організації Українських Націоналістів./Упор. Черченко. Т.2. Ч.2. Київ: Видавництво імені Олени Теліги, 2007. С. 276.

¹⁶⁸ Лист Є. Коновальця до Д. Андрієвського від 22 серпня 1931 р. / Документи і матеріали з історії Організації Українських Націоналістів./Упор. Черченко. Т.2. Ч.2. Київ: Видавництво імені Олени Теліги, 2007. С. 255-256.

рішення партії заборонити їм виконувати покладені на них обов'язки. Рудницька у листі до голови УНДО Левицького зазначала, що на її думку публікація позиції є проявом демократії та можливості для великою кількості прихильників та членів партії дізнатись про думки всередині¹⁶⁹. Забігаючи наперед, варто зазначити, що конфлікт перманентно розвивався наступні три роки і у 1935 році перед черговими виборами Рудницька разом зі своєю колегою по СУ О. Федак-Шепарович були виключені з партії через несубординацію. А сама партія таки перейшла на політику «нормалізації» стосунків з польською владою (процес завершився усною угодою лише в травні 1935 р.) і хоча під час наступних виборів УНДО отримало менше мандатів, але тодішній керівник В. Мудрий став віце-маршалком Сейму¹⁷⁰.

У другій половині 1934 року риторика Рудницької трохи змінюється: вона реагує на певні ініціативи УНДО, але деталі піддає критиці. Так, висловлюючись прихильно про ідею Всеукраїнського Національного Конгресу, який би об'єднав всі політичні українські сили за столом переговорів, натякає, що потрібно нарешті й жіночим групам дати можливість впливати на формування порядку денного¹⁷¹. В той же час Рудницька зауважує, що наявність в підготовчому комітеті представників чотирьох соціалістичних партій не репрезентує справжнього політичного представництва українців.

Під кінець своєї другої каденції, у 1935 році Рудницька щораз активніше використовує у риторичі тезу «безпартійності», очевидно, розуміючи, що вже найближчим часом вона сама отримає такий статус. Аналізуючи нову Конституцію та виборчий регламент в країні, вона зазначає, що змінені правила суттєво ускладнюють жінкам шлях до парламентського мандату, а найбільші партії, особливо УНДО, не зацікавлені у включенні жінок у свої списки¹⁷².

Попри це, можна припускати, що Рудницька зберігала непогані особисті стосунки з керівництвом УНДО, зокрема і тими, хто виступав за політику

---

¹⁶⁹ Дядюк М. Український жіночий рух у міжвоєнній Галичині ... С.181.

¹⁷⁰ Зашкільняк Л. Крикун М. Історія Польщі ... С.481

¹⁷¹ Лист до головного редактора «Діла» Василя Мудрого про виступ на конгресі, порушення справи голоду в Україні, відгуки преси та інші питання. 18.9.1933 / Рудницька М. Статті, листи, документи ... С.209-215.

¹⁷² Рудницька М. Вартість політичної рівноправності для жінок / Рудницька М. Статті, листи, документи ... С.235.

«нормалізації». Листи Рудницької в період активної закордонної діяльності адресувались різним колегам та діячам українського руху, зокрема і тодішньому головному редактору «Діла» Василю Мудрому. В листах окрім справ, які стосуються парламентської та професійної діяльності, вона пише і про певні особисті прохання, зокрема просить: «виплатіть Іванчикови на мій рахунок 10 злотих, най має на кіно»¹⁷³. Також відомо, що вона продовжувала спілкування з Д. Левицьким.

Проте, після виключення з УНДО та завершення посольських повноважень, Президія СУ зверталась до філій з проханням фінансової підтримки Мілени Рудницької, зазначаючи, що чутки про те, що УНДО забезпечило її базовими ресурсами на перший час – неправдиві: «Провід партії, яка довгі літа користалась з услуг п. Рудницької на найбільш експонованих становищах по закордонній ділянці – не тільки не почувався до обов'язку подбати за п. Рудницьку, але ще обкидає її негідними клеветами»¹⁷⁴.

Десятирічний досвід партійного життя для Мілени Рудницької завершився не надто успішно: вона втратила і важливі зв'язки, і фінансові гарантії, і офіційні статуси, оскільки в цей період завершилась каденція у Сеймі, а висувати її на наступні вибори партія відмовилась. Заснований Д. Палієвим «Фронт національної єдності» теж не мав шансів на проходження у парламент. Нове виборче законодавство ускладнювало шлях до мандату. Різка позиція щодо українсько-польських стосунків залишила Мілену Рудницьку без великої кількості союзників та ресурсів.

---

¹⁷³ Рудницька М. Всеукраїнський Національний Конгрес / Рудницька М. Статті, листи, документи ... С.572.

¹⁷⁴ Конфіденційний лист членів Головного Відділу «Союзу Українок» до голів філій товариства в справі надання матеріальної підтримки М. Рудницькій. 8.12.1935 / Рудницька М. Статті, листи, документи ... С.646.

Діяльність Мілени Рудницької на міжнародному рівні

Міжнародна кампанія з питання «пацифікації»

На міжнародному рівні українці з Польської держави голосно зазвучали після неприємних подій – так званої «пацифікації» – каральної акції польської поліції у вересні 1930 року стосовно активного українського населення на Галичині, що, за офіційними даними, було відповіддю на саботажні акції, влаштовані українськими радикалами з ОУН. Схожі заходи проводились і стосовно інших сил, які формували опозицію в парламенті попереднього скликання та блокували зміни до Конституції¹⁷⁵.

Пілсудський, який в серпні 1930 року очолив уряд, особисто дав вказівку провести «пацифікацію», але уникати людських смертей і «крові», щоби не дати можливості українським силам використати це у власній пропаганді¹⁷⁶. Український дослідник К. Федевич стверджує, що українське питання взагалі не було пріоритетним для маршалка¹⁷⁷. Цю ж думку підтверджує польський дослідник Анджей Айненкель, який пише, що Пілсудський «вважав, що не слід переоцінювати значення для держави проблем національних меншин»¹⁷⁸.

Ці події відбувались у передвиборчий період після розпуску другої каденції Сейму у травні 1930, тому арешт цілого ряду послів та кандидатів до парламенту створив українській політичній еліті нові труднощі. Ймовірно, це було однією з причин акції¹⁷⁹. До 9 листопада 1930 р. було ув'язнено загалом 23 українські послы і сенатори. Крім арештів та побиттів, «пацифікація» супроводжувалась заборонаю українських легальних організацій. 30 жовтня було затримано голову УНДО Д. Левицького та головного секретаря партії Любомира Макарушку, а також інших активістів (Д. Палієва, В. Целевича, І. Ліщинського, В. Кохана, О. Когута, О. Вислоцького, І. Ліщинського та інших).

¹⁷⁵ Зашкільняк Л. Крикун М. Історія Польщі: від найдавніших часів до наших днів. С. 477

¹⁷⁶ Mazur Grzegorz: Problem pacyfikacji Małopolski Wschodniej w 1930 r.// Zeszyty Historyczne, T.514. Paryż: Instytut Literacki, 2001. S. 6

¹⁷⁷ Федевич К. Галицькі українці у Польщі 1920-1939... С. 70

¹⁷⁸ Айненкель А. Українське питання в політиці II Речі Посполитої... С. 149.

¹⁷⁹ Зайцев О. Представники українських політичних партій Західної України в парламенті Польщі... С. 77.

Після виборів у листопаді 1930-го року Український Клуб отримав набагато обмеженіше представництво, а провладний ББ почав контролювати більшість. Новий Український Клуб, в складі якого була і Рудницька, подав до Сейму пропозицію негайно звільнити політично-ув'язнених колишніх українських послів і покарати винних¹⁸⁰, а також почав активну роботу над проблемами закриття в ході акції українських легальних організацій та установ.

Однією з репрезентанток української позиції на міжнародній арені Український Клуб визначив Мілену Рудницьку. Разом із нею працювали посол Зенон Пеленський¹⁸¹ та журналіст Василь Панейко.

Митрополит Українсько греко-католицької церкви Андрей Шептицький активно включився у збір даних стосовно «пацифікаційної акції». Додаткової мотивації УГКЦ давав факт арешту кількох десятків священників за, нібито, приналежність до УВО та саботажів. Ще в ході акції, у вересні 1930 року Шептицький намагався переконати відповідальних міністрів припинити «пацифікацію», але його проігнорували та не прийняли¹⁸².

Протягом 1931 року Рудницька мала низку яскравих виступів¹⁸³, які дуже не подобались польським послам.

Українська сторона активно включилась у розповсюдження інформації про «пацифікацію» та, за підтримки британських парламентарів, подала ряд петицій з цього приводу на розгляд Ліги Націй. Ліга Націй ініціювала скликання Комітету Трьох, який був утворений під час XI сесії Асамблеї Ліги Націй у січні 1931 року з представників Великобританії, Норвегії та Італії (їх представляли, відповідно, Артур Гендерсон, Юхан Мовінкель та Массімо Пілотті), що мав розслідувати викладені в петиціях звинувачення.

---

¹⁸⁰ Druk 24. Wniosek posłów Klubu Ukraińskiego w sprawie uwięzienia byłych posłów ukraińskich w więzieniu wojskowym w Brześciu. Okres 3. 10.12.1930. Archiwum Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej.

¹⁸¹ Зенон Пеленський став послом до Сейму від УНДО на виборах 1930 року. У 1929 році став співзасновником ОУН.

¹⁸² Кедрин-Рудницький І. Життя - події - люди... С.147.

¹⁸³ Левчук І. Промоутерки змін. С. 162

Підтримка британських парламентарів з Лейбористської партії, за даними дослідника Р. Скакуна, стосувалась не так бажанням захистити постраждалих українців, як «дружити проти» Польщі – їм було відомо про факти репресій проти польської лівої опозиції, а також вони були зацікавлені в перегляді рішень Версальського трактату, про що починала говорити Німеччина¹⁸⁴. Що цікаво, що саме в цих обставинах і за посередництва Є. Коновальця Рудницька познайомилась з членкинею Ліги Націй, впливовою англійською парламентаркою від Лейбористської партії Мері Шіпшенкс¹⁸⁵, з якою пізніше активно співпрацювала в питаннях фемінізму. Але вже у жовтні 1931 року лейбористи програли парламентські вибори та отримали дуже мале представництво і, таким чином, випали з когорти сил, які впливають на прийняття рішень на міжнародному рівні, а Гендерсон покинув лави «Комітету Трьох», де головою став норвежець Мовінкель.

Перше засідання «Комітету Трьох» у травні 1931 року тривало всього півтора дня – Польща заявила, що веде переговори про врегулювання ситуації і розгляд відклали до завершення переговорів¹⁸⁶.

Українська сторона спробувала оперативно зреагувати на цю ситуацію і вже в травні 1931 року Мілена Рудницька прибула до Женеви, де на офіційних та приватних зустрічах наголошувала, що жодних переговорів немає, а УНДО в той час офіційно заборонив своїм представникам будь-яких контактів та переговорів з виконавчою владою чи, навіть, послами з ББ, хоча відомо, що контакти продовжувались¹⁸⁷. Рудницька, в коментарях пресі наголошувала, що таке рішення «Комітету Трьох» є лише їхнім бажанням продовжити «студії над польсько-українським питанням»¹⁸⁸.

---

¹⁸⁴ Скакун Р. «Пацифікація»... С. 135.

¹⁸⁵ Гавришко Марта. Заходи ОУН на міжнародній арені у справі «пацифікації» в Галичині у 1930 р //Український визвольний рух. Зб. 19. Львів, 2014. С. 187-188.

¹⁸⁶ Скакун Р. «Пацифікація»... С. 139.

¹⁸⁷ Зашкільняк Леонід. Спроби українсько-польського порозуміння в міжвоєнній Польщі (1920-1939 рр) //Поляки, українці, білоруси, литовці у міжвоєнній Польщі (1920-1939рр.): Матеріали міжнарод. Наук. Конф. Дрогобич, 8-9 жовтня 2004 р. /Упор. В. Футала. Дрогобич: «Коло», 2005. С. 42.

¹⁸⁸ Розмова співробітника «Нового Часу» з посолкою Міленою Рудницькою після її повороту з Женеви і Лондону/ Рудницька М. Статті, листи, документи ... С.144.

Пізніше посланка намагалась знайти оптимістичні натяки у рішенні «Комітету Трьох», який, як і більшість представників в Лізі Націй, все більше переходили на польську сторону: на її думку той факт, що вони зазначили складність справи, свідчить про розуміння небезпідставності українських подань та скарг¹⁸⁹.

Відразу по завершення роботи Сесії Ліги Націй в травні 1931 року, Рудницька поїхала до Лондона, де виступала на засіданні парламенту та у Королівському Інституті закордонних справ, виголошуючи позиції української сторони. До організації поїздки активно долучився Провід ОУН¹⁹⁰. Після свого повернення з поїздки, вона стверджувала у коментарі пресі, що українці мають «в англійському політичному світі багато приятелів»¹⁹¹. М. Дядюк пише, що саме після її виступу двоє британських парламентарів відвідали Галичину, аби краще дослідити питання, які так гучно обговорювались на міжнародному полі¹⁹². Крім того, коли Ліга Націй прийняла вже остаточне рішення, після повернення з Женеви посланка Рудницька наголошувала, що їй вдалось заручитися підтримкою не тільки лейбористів, але і консерваторів¹⁹³.

З другої половини 1931 року почалася низка геополітичних подій, які затьмарили проблеми на Галичині (Маньчжурія, прихід до влади у Німеччині націонал-соціалістів, економічна криза, голод в Радянському Союзі): «прийшли нові події, які відсунули в тінь трагічні випадки з осені минулого року»¹⁹⁴, – писала Рудницька у статті для газети «Діло».

Також, позитивному вирішенню українського питання на міжнародному рівні заважали атентати та напади, ініційовані радикалами з ОУН. Вбивство

---

¹⁸⁹ Мілена Рудницька. «Крізь перспективу одного місяця. Спомини і рефлексії про хід і вислід справи українських петицій на останній женеvській сесії»/ Рудницька М. Статті, листи, документи ... С.147.

¹⁹⁰ Гавришко М. Заходи ОУН на міжнародній арені у справі «пацифікації»... С. 196

¹⁹¹ Розмова співробітника «Нового Часу» з посолкою Міленою Рудницькою після її повороту з Женеви і Лондону/ Рудницька М. Статті, листи, документи ... С.145.

¹⁹² Дядюк М. Український жіночий рух у міжвоєнній Галичині ... С.245.

¹⁹³ Скакун Р. «Пацифікація»... С. 152.

¹⁹⁴ Мілена Рудницька. «Крізь перспективу одного місяця. Спомини і рефлексії про хід і вислід справи українських петицій на останній женеvській сесії»/ Рудницька М. Статті, листи, документи ... С.145.

прихильника польсько-українського порозуміння Тадеуша Голувка¹⁹⁵ у серпні 1931 року серйозно нашкодило аргументам українських репрезентативів і посилило позиції польської дипломатії, яка, за певними даними, спочатку не була готова до настільки активних дій української сторони у міжнародному полі та не мали достатньої кількості документів і фактів для підтвердження позиції¹⁹⁶.

Ще один яскравий виступ Мілени Рудницької відбувся на 7 Конгресі національних меншин, що відбувався 29—31 серпня 1931 р. у Женеві. Заклики М. Рудницької та З. Пеленського допомогли вирішити українське питання в Польщі затьмарювалися звісткою про вбивство Т. Голувка, яке відбулось за кілька днів до того¹⁹⁷.

У вересні «Комітет Трьох» прийняв рішення винести питання на засідання Ліги Націй у січні 1932 р. На засіданні у вересні виступила і Мілена Рудницька, виголосивши промову, за яку «відбирала безпереривні гратуляції – від знайомих і чужих, від політиків, журналістів і публіки»¹⁹⁸. Протягом кількох місяців українські представники активно розповсюджували інформацію про свою позицію та працювали з представниками різних країн. До цих процесів активно підключився Провід ОУН, який теж намагався застосувати свої контакти для перелому ситуації на власну користь.

29 січня 1932 р. відбулось засідання Ради Ліги Націй. Доповідачем був представник Японії Наотаке Сато: він хоча й критикував польську владу за методи національної політики і ненадання українцям відшкодування за «пацифікацію», але намагався виправдати ці дії терористичною діяльністю українців у краї, звинувативши їх у намаганні використати Лігу Націй для пропаганди проти Польщі. Після нетривалого обговорення доповідь Сато одностайно схвалили. Резолюція, яку

---

¹⁹⁵ Тадеуш Голувко був заступником голови ББ. Провід ОУН і особисто Євген Коновалець переконували, що рішення про вбивство не приймали і покладали відповідальність на окремих членів Крайового Проводу ОУН, які мстились за вбивство члена своєї Крайової Екзекутиви Юліана Головінського у жовтні 1930.

¹⁹⁶ Pisuliński Jan. Pacyfikacja w Małopolsce Wschodniej na forum Ligi Narodów// Zeszyty Historyczne, T.523. Paryz: Instytut Literacki, 2003. S. 114-116

¹⁹⁷ Гавришко М. Заходи ОУН на міжнародній арені у справі «пацифікації»... С. 197

¹⁹⁸ Мілена Рудницька. Лист про виступ на засіданні Ради Союзу Народів та успіхи української делегації у пропагуванні справи про петиції проти пацифікації на міжнародному форумі/ Рудницька М. Статті, листи, документи ... С.557.

схвалили одноголосно, наголошувала, що попри двосторонні помилки, польська сторона визнає свою відповідальність та буде діяти на попередження схожих ситуацій у майбутньому та покарав поліціантів, які перевищили свої повноваження. Окремі послы говорили про потребу уточнити пункти Резолюції та вимагати від Польщі гарантій та відшкодувань потерпілим, але, в результаті, змін не було¹⁹⁹.

Польська преса оголосила про «нищівну поразку» української сторони, а сама Рудницька у своїй статті дещо по-іншому зінтерпретувала ці події: вона заявила, що «мова Союзу Народів» містить більше інформації, ніж слова, які написані в Резолюції. Вона зазначила, що в умовах, коли доповідачами були представники країн, які особливо не зацікавлені у конфлікті з Польщею, то визнання «українського терору» є хорошим досягненням, хоча ситуація могла б скластись краще:

«Реасумуючи те все, треба ствердити, що цілий хід пацифікаційних жалоб причинився до величезного заaktuалізування української справи в світі. І коли ця акція не дала позитивних результатів, то дасть вона впродовж наступних років, якщо ми будемо послідовно і вміло продовжувати нашу акцію на міжнародньому форумі»²⁰⁰.

Польські послы часто бурхливо реагували на міжнародну діяльність Рудницької та фіксували на ній відповідальність за міжнародні заяви Українського Клубу.²⁰¹ Так, коли вона розпочинала свій виступ у Сеймі у грудні 1931 року стосовно закриття українських гімназій, то послы з ББ зустріли її вигуками «Геть з польського Сейму! До Женеві! До Берліна!»²⁰².

Крім того, польські парламентарки у жовтні 1931, після виступу Рудницької на засіданні Ліги Націй, опублікували відкриту заяву у «Газеті Польській», де зазначили, що, виступаючи за політичну рівноправність жінок і чоловіків, мали надію, що українська парламентарка стане їхньою союзницею, а тепер мусять відмежовуватись від неї через ігнорування проблем українських жінок та

¹⁹⁹ Скаун Р. «Пацифікація»... С. 148-149.

²⁰⁰ «Ще про Женевське вирішення». Розмова з пос. М. Рудницькою./ Рудницька М. Статті, листи, документи ... С.153.

²⁰¹ Дядюк М. Український жіночий рух у міжвоєнній Галичині. С.246

²⁰² Виступ М. Рудницької про обставини закриття українських гімназій у Рогатині та Дрогобичі та внесення вимог про скасування Міністерством освіти обвинувачення у їх антидержавницькій діяльності. Зі стенограми 41 засідання Сейму, 18 грудня 1931/ Рудницька М. Статті, листи, документи ... С.485.

«підбурювання до громадянської війни»²⁰³. Рудницька у відповідь опублікувала листа²⁰⁴, де заявила, що у такій ситуації винна лише польська влада, яка змусила шукати захисту у міжнародних організацій²⁰⁵.

Приблизно в той же час трапився словесний напад польського посла Василевського на Рудницьку, який назвав її в кулуарах Сейму «берлінською агенткою» і який вона намагалась вирішити дисциплінарно²⁰⁶. Крім того, спікер Сейму Світальський навіть пропонував Ю. Пілсудському вжити до неї серйозне дисциплінарне покарання²⁰⁷. Є. Коновалець, з яким вона тоді активно спілкувалась і співпрацювала, писав колезі, що їй навіть «грозило утрата мандату», а після того арешт²⁰⁸.

І. Кедрин-Рудницький, який певний час працював представником газети «Діло» при польському парламенті, згадував, що коли Рудницька починала свій виступ з трибуни, «негайно звернула на себе увагу своєю високою освітою, красномовним талантом, відважним критикуванням уряду та логічною діловою аргументацією. (...) Власник соймового буфету скаржився, що коли вона промовляє – ресторан пустіє»²⁰⁹.

На тлі цих подій, всередині партії УНДО почалися суттєві суперечки з приводу компромісу з польською владою та актуальності питань української автономії в складі Польської держави.

Варто зазначити, що тема «пацифікації» була не першою у практиці закордонних представництв для Рудницької. Ще до обрання парламентаркою, вона неодноразово брала участь в конференціях Міжнародних жіночих організацій, а у

---

²⁰³ Wiadomości Ukraińskie. 1931. №273/571. S.1

²⁰⁴ Відповідь на відкритий лист 10 членів «Союзу Громадської Праці жінок» Парламентарного Клубу Безпартійного Блоку співпраці з урядом/ Рудницька М. Статті, листи, документи ... С.558-560.

²⁰⁵ Дядюк М. Український жіночий рух у міжвоєнній Галичині. С.247-248.

²⁰⁶ Sprawozdanie stenograficzne z 58 posiedzenia Sejmu RP. Okres 3, 22.2.1932. Lam 5-6. Archiwum Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej.

²⁰⁷ Барбара Л.. Ідеологічні основи політичної діяльності М. Рудницької... С. 212.

²⁰⁸ Лист Є. Коновальця до Д. Андрієвського від 12 лютого 1931 р. / Документи і матеріали з історії Організації Українських Націоналістів./Упор. Черченко. Т.2. Ч.2. Київ: Видавництво імені Олени Теліги, 2007. С. 269.

²⁰⁹ Кедрин-Рудницький І. Життя - події – люди ... С. 194.

1928 і 1930 роках представляла українських послів на Конгресі Міжпарламентарної Унії в Берліні та на Конгресі національних меншин у Женеві²¹⁰.

Після рішення з приводу петицій по темі «пацифікації» на розгляді Ліги Націй залишився ще ряд українських питань, стосовно автономії Галичини та стосовно політичних в'язнів, однак більшість з них не була підтримана організацією, попри те, що посланка Рудницька протягом 1932 року вживала максимальних заходів, щоб вирішити ці питання з успіхом для української сторони за допомоги британських колег²¹¹. Єдиний успіх стосувався петиції про політичних в'язнів, але він полягав у зобов'язанні Польщі надати інформацію Лізі Націй²¹².

Перебуваючи в Женеві у січні 1933 року, Рудницька повідомила родичам²¹³ та редактору «Діла» В. Мудрому, що її запросили у Рим і вона направиться туди. Ймовірно мова йде про запрошення членів Проводу ОУН Дмитра Андрієвського чи Євгена Онацького. У наступних листах воно загадково писала: «коли приїду і розкажу: де була, з ким говорила, що зробила, тоді подякуєте мені, що поїхала до Риму»²¹⁴.

Швидше за все мова йде про зустріч Мілени Рудницької з Беніто Муссоліні, яка стала можливою завдяки контактам Євгена Онацького в адміністрації Муссоліні, однак ця зустріч так і залишилась політичним жестом без подальшої розв'язки²¹⁵.

Кампанія пов'язана з Голодомором у Радянській Україні

Ще одним великим сегментом міжнародної діяльності для Мілени Рудницької став Голодомор в Радянській Україні. Рудницька виступала з промовами щодо Голодомору на Конгресі Національних Меншин у Женеві і в 1933, і у 1934 р, щоправда тоді гостріше стояло питання про долучення СРСР до Ліги Націй.

²¹⁰ Дядюк М. Український жіночий рух у міжвоєнній Галичині ... С.241.

²¹¹ Лист з інформацією про петицію англійських послів у справі автономії Галичини, та петицію Сушка в справі політичних в'язнів... 23.1.1933 / Рудницька М. Статті, листи, документи ... С.564-566.

²¹² Лист про позитивне вирішення питання в справі політичних в'язнів та про поїздку до Рима. 1.2.1933 / Рудницька М. Статті, листи, документи ... С.568.

²¹³ Лист про заходи членів української делегації в справі винесення петиції про поліцейні зловживання над політичними в'язнями та позачергове засідання міжнародного форуму 30.1.1933 / Рудницька М. Статті, листи, документи ... С.566-567.

²¹⁴ Лист до рідних про швидке повернення до Львова з натяками про успішне вирішення справ. 9.2.1933 / Рудницька М. Статті, листи, документи ... С.570.

²¹⁵ Барбара Л.. Ідеологічні основи політичної діяльності М. Рудницької... С. 212.

«Те, що діється нині на Радянській Україні переходить межі найбільш хоробливої уяви. На окреслення цього є тільки одно слово: жах. Там іде боротьба не за владу, не за громадські права, не за особисті вольності, а за найбільш елементарні засоби людського животіння. (...) Ось ми є свідками винищування нашого Народу голодом, витвореним свідомо й організовано, як методою, що має на цілі приборкати, здушити всі протирадянські настрої, всі самостійницькі течії і національно-державницькі змагання Народу»²¹⁶, - говорила Рудницька, виступаючи на Українському Жіночому Конгресі у червні 1934 року.

25 липня 1933 р. у Львові на засіданні Української парламентської репрезентації утворили Український громадський комітет рятунку України (УГКРУ), який постав з участю представників політичних, наукових, культурно-освітніх, економічних та інших установ і організацій українців Східної Галичини. Мілену Рудницьку обрали заступницею голови²¹⁷. Створення неурядової організації, до якої увійшли впливові люди, вселяло надію на організування масштабної міжнародної допомоги голодуючим УСРР. Комітет мав безпосередньо збирати допомогу голодуючим, але основною своєю діяльністю вважав поширення інформації про голод та вжиття заходів на міжнародному рівні щодо допомоги українцям СРСР.

Так, вже у вересні 1933 М. Рудницька виступила на Конгресі національних меншин у Берні, а тоді подала петицію у Женеві для Ліги Націй з проханням про підтримку та допомогу. Союзниками стали колеги з інших країн, з якими раніше співпрацювали над петиціями у справі «пацифікації»²¹⁸. Основним лобістом був колишній член «Комітету Трьох» в українському питанні прем'єр-міністр та міністр закордонних справ Норвегії доктор Юган-Людвіг Мовінкель, який на той момент виконував обов'язки президента Ліги Націй і погодився винести питання допомоги голодуючим радянської України на обговорення Ради Ліги Націй. Паралельно

---

²¹⁶ Рудницька М. Українська дійсність і завдання жінки. / Рудницька М. Статті, листи, документи ... С.187.

²¹⁷ Головою Комітету обрали Василя Мудрого, а секретарем Зенона Пеленського

²¹⁸ Рудницька М. Боротьба за правду про Великий Голод/ Рудницька М. Статті, листи, документи ... С.410.

Рудницька працювала з британськими делегатами²¹⁹. Однак, оскільки основні гравці, в тому числі і Польща²²⁰, якраз ішли на зближення з СРСР та були зацікавлені у співпраці, серйозних зрушень не трапилось²²¹. У своїй спогадах Рудницька, описуючи ті події у Лізі Націй, зазначає, що Мовінкель приватно повідомив їй про необхідність, аби звернення з питань голоду йому, як президенту Ліги Націй, прийшли «від поважної міжнародної організації» і вона відразу зв'язалась з Міжнародним Жіночим Союзом²²², голова якого Ешбі Коррбет погодилась подати петицію²²³. Проте успіхом розгляд не увінчався. У питаннях міжнародного розголосу Рудницька співпрацювала з представниками УНР, зазвичай це були Олександр Шульгин та Роман Смаль-Стоцький.

Наступна велика зустріч відбулась у Відні 16–17 грудня 1933 р. Рудницька виступила на міжнародній конференції з закликом здійснювати тиск на радянську владу²²⁴.

Варто зазначити, що Рудницька була дуже послідовна у своїх антибільшовицьких та антирадянських твердженнях. Вона активно протистояла радянофільії та не упускала можливості наголосити на порушеннях, які чинить СРСР. Виступаючи на Українському Жіночому Конгресі у червні 1934 року, вона зазначала: «До тих відрадних явищ у нашому житті за останні роки належить, передусім, майже повна ліквідація радянофільства, яке довгий час мов гангрена розкладає організм західноукраїнського громадянства»²²⁵.

У вересні 1934 року на Конгресі Національних меншин її основним посланням було недопущення вступу СРСР до Ліги Націй²²⁶.

---

²¹⁹ Лист Зенона Пеленського до головного редактора газети «Діло» Василя Мудрого про заходи членів української делегації в акції пропагування на міжнародній арені справи голоду в Україні. 23.9.1933 / Рудницька М. Статті, листи, документи ... С.573.

²²⁰ Зашкільняк Л. Крикун М. Історія Польщі: від найдавніших часів до наших днів. С. 479

²²¹ Голосування з цього приводу відбулось так: «за» – чотири держави (Ірландія, Італія, Німеччина і Норвегія), «проти» – 10 країн.

²²² Левчук І. Промоутерки змін. С. 162.

²²³ Рудницька М. Боротьба за правду про Великий Голод/ Рудницька М. Статті, листи, документи ... С.426-427.

²²⁴ Дядюк М. Український жіночий рух у міжвоєнній Галичині. С.249

²²⁵ Рудницька М. Українська дійсність і завдання жінки. / Рудницька М. Статті, листи, документи ... С.189.

²²⁶ Дядюк М. Український жіночий рух у міжвоєнній Галичині. С.250

У 1928 році на з'їзді Союз Українок, який вона тільки очолила, відмовився від співпраці з Радянською Україною. Рудницька тоді говорила про несумісність цінностей і неприродну структуру, яку насаджують жінкам, котрі там живуть²²⁷.

Загальні збори СУ 23 грудня 1929 року відреагували на події в Радянській Україні. Згідно з резолюцією українське зорганізоване жіноцтво протестувало проти червоного терору. Жінки закликали українців до безпощадної і послідовної боротьби з радянофільством²²⁸.

Мілена Рудницька активно та послідовно відстоювала українські позиції на міжнародній арені, вправно використовуючи наявні контакти та партнерства і набуваючи нових. Зовнішні обставини диктували несприятливі геополітичні позиції і, зрештою, успіхів у прийнятті остаточних рішень у Лізі Націй досягти не вдалось, але актуалізація проблеми зробила українські питання більш видимими у міжнародній політиці.

Контакти Мілени Рудницької з ОУН

«Пацифікація» та подальші міжнародні кампанії пов'язані з цим питанням утворили неочікувані, на перший погляд, групи співпраці. Таким чином, феміністка Мілена Рудницька почала активно співпрацювати з представниками Проводу ОУН.

З Коновальцем Рудницька познайомилась ще в 1920 році у Відні і з того часу вони підтримували зв'язки. Її кандидатура навіть розглядалась для участі в Конгресі Українських Націоналістів у січні 1929 року, де утворили ОУН. Разом з І. Кедрином-Рудницьким вона могла стати її співзасновницею²²⁹, якби організатори Конгресу таки схилились до думки створювати легальну організацію²³⁰. Її прізвище

---

²²⁷ Богачевська-Хомяк Марта. Білим по білому. Львів: Видавництво Українського Католицького Університету, 2018. С. 291-292.

²²⁸ Левчук І.. Промотерки змін... С. 182.

²²⁹ Бірчак Володимир. Зінченко Олександр. Порушення конспірації. Як почалася історія ОУН //Історична правда/ URL: <http://www.istpravda.com.ua/articles/5c56303486bf4/>

²³⁰ Натомість через радикальну позицію представників Крайової Екзекутиви об'єднання всіх націоналістичних організацій стало підпільною структурою

значиться серед запрошених у додатку до Проекту програми Конгресу, який міститься в архіві ОУН²³¹.

На момент утворення ОУН її молода радикальна частина вже мала власне бачення розвитку діяльності. Так, саботажі влітку 1930 р. були організовані без участі Проводу, але існує ймовірність, що керівники знали про них, але не хотіли псувати стосунки з молодшим крилом, намагаючись попередити або заборонити їх²³².

В цей час Рудницька активно листується і з Коновальцем, і з Д. Андрієвським, який відповідав в ОУН за зовнішню політику. Зокрема, після «пацифікації», коли українська сторона вже активно включилась у протистояння на міжнародному полі, вона повідомляє Андрієвському певні деталі своїх розмов з різними українськими громадськими та політичними діячами і їх ставлення до подій, що відбулись і яким чином вони бачать відповідальність ПУН та, безпосередньо, Коновальця у цьому. Принаймні, таку інформацію подає Андрієвський²³³.

Рудницька та інші послі повідомляли ПУН про «угодовські настрої» та напівтаємні переговори, які проводили окремі послі з польськими колегами²³⁴. Інколи позиція Рудницької була занадто радикальною навіть для націоналістів: вже після першого етапу слухань у Лізі Націй та виступів Рудницької у Лондоні, Коновалець, у приватній переписці з Андрієвським, висловлював думки, що можливо не варто ставити Рудницьку основною посланкою у переговорах з поляками, не знаючи їх тактики, але наголошував, що подати їй таку думку варто обережно, бо «П. МР є дуже антиугодовецько настроєна і не треба викликати в ній

---

²³¹ Документи і матеріали з історії Організації Українських Націоналістів/ Редкол.: В. Верига та ін. Т.1. Київ: Видавництво імені Олени Теліги, 2005. С. 86.

²³² Скаун Р. «Пацифікація».... С. 30.

²³³ Лист Є. Коновальця до Д. Андрієвського від 12 лютого 1931 р. / Документи і матеріали з історії Організації Українських Націоналістів./Упор. Черченко. Т.2. Ч.2. Київ: Видавництво імені Олени Теліги, 2007. С. 207.

²³⁴ Ще у листопаді – грудні 1930 року І. Кедрин-Рудницький написав ряд статей у газеті «Діло», де натякнув, що УПР і УНДО пора змінювати курс діяльності і показувати свою «не антипольську позицію».

Василь Мудрий, головний редактор «Діла», коли вийшов з ув'язнення зазначив, що це неофіційна позиція, але думки резонували у думках багатьох членів ЦК УНДО. Паралельно з виступами Рудницької на міжнародній арені окремі члени ЦК вже у січні-лютому 1931 р. вели перемовини з послами від ББ та маршалком Сейму про звільнення ув'язнених в ході «пацифікації» екс-парламентарів, зокрема голови УНДО Дмитра Левицького, однак певні контакти продовжились, внаслідок чого «Комітет Трьох» відклав розгляд справи на кілька місяців.

підозріння, мов би то націоналісти є теж за угодою, та вірять, що така угода є можлива»²³⁵.

З розвитком співпраці рівень довіри між діячами ріс і в одному з листів до Андрієвського Коновалець пише, що передає йому «лист пані Р. і блянкети з її підписом»²³⁶. Ймовірно мова йде про чисті офіційні бланки, на яких Андрієвський з Коновальцем могли писати листи під імені посланки Рудницької. Більшість тих листів були відправлені парламентарям з різних країн, контакти яких мали націоналісти.

Про довірительські стосунки між Є. Коновальцем та М. Рудницькою свідчить і той факт, що вона супроводжувала з Женеві до Львова малолітнього сина Коновальця, про що той згадує у листі до Андрієвського²³⁷. Однак, у цьому контексті варто згадати, що дружина Євгена Коновальця Ольга – це рідна сестра найближчої соратниці Рудницької Олени Федак-Шепарович.

Ймовірно, належність Мілени Рудницької до, так званої, «групи Палієва» – внутрішньої опозиції в УНДО – сприяла співпраці парламентарки з націоналістами. Хоча, протягом найбільш активної фази співпраці лідер групи Д. Паліїв (який теж належав до УВО, підтримував стосунки з ПУН та Коновальцем), був радше не суб'єктом, а об'єктом кампанії, адже його арештували в ході «пацифікації» у жовтні 1930 року і звільнили лише через рік.

Що цікаво, попри свою радикальну позицію в контексті співпраці українців з польською державою та спроб примирення, а також, незважаючи на близькі стосунки з Коновальцем та контакти з більшістю ПУНу, Рудницька, схоже, не схвалювала діяльності Крайової Екзекутиви ОУН. У джерелах не міститься прямих даних стосовно оцінки дій КЕ Рудницькою, але аналіз риторики у доступних уривках її листування та також сеймових промовах, свідчить про негативний

---

²³⁵ Лист Є. Коновальця до Д. Андрієвського від 5 червня 1931 р. / Документи і матеріали з історії Організації Українських Націоналістів./Упор. Черченко. Т.2. Ч.2. Київ: Видавництво імені Олени Теліги, 2007. С. 242.

²³⁶ Лист Є. Коновальця до Д. Андрієвського від 11 липня 1931 р. / Документи і матеріали з історії Організації Українських Націоналістів./Упор. Черченко. Т.2. Ч.2. Київ: Видавництво імені Олени Теліги, 2007. С. 247.

²³⁷ Син Євгена Коновальця Юрій народився у 1924 р: Лист Є. Коновальця до Д. Андрієвського від 22 серпня 1931 р. / Документи і матеріали з історії Організації Українських Націоналістів./Упор. Черченко. Т.2. Ч.2. Київ: Видавництво імені Олени Теліги, 2007. С. 252.

контекст, у який вона поміщає згадки про КЕ. Так, такі конотації простежуються, зокрема, у листах до Коновальця, які він, частково, сам цитує своїм товаришам. Крім того, у сеймовій промові стосовно закриття державної тернопільської гімназії на підставі причетності її учнів до акцій саботажу, Рудницька наголошує: «цей заклад виконував своє завдання, виховував цілі загони світлих українських громадян, чого з цього закладу вийшов ряд правих людей, світлих, а не якихось бандитів, саботажистів і пропацих людей»²³⁸.

У свою чергу у Берліні в 1933 р представники КЕ С. Бандера та І. Габрусевич виступили проти контактів Проводу із З. Пеленським, М. Рудницькою, Д. Паліївим та ін, як відповідь на засудження політичними партіями діяльності ОУН у краю²³⁹.

Мілена Рудницька була однією з найактивніших учасниць українських міжнародних акцій і, від імені Українського Клубу, намагалась використовувати існуючі правові механізми, щоби врегулювати питання тиску, який чинила польська держава на українців. Однак, умови, в яких довелось працювати Рудницькій і з питань «пацифікації», і з приводу голоду в Радянській Україні, були не надто сприятливими – вони власне не змінилися за 10 років від рішення Ради Амбасадорів, щодо приналежності Східної Галичини. Українців продовжували вважати об'єктом, а не суб'єктом міжнародної політики, оскільки навіть держави-переможці переживали серйозні економічні та господарські труднощі тому домогтись суттєвих рішень було майже не можливим. Одним з найбільших союзників Рудницької став Провід ОУН з Євгеном Коновальцем на чолі і це створило союз, завдяки якому ПУН міг отримувати з перших уст актуальну інформацію про ситуацію в УНДО, а Рудницька отримувала знайомства та контакти націоналістів на міжнародній арені, будуючи, таким чином, свій авторитет та намагаючись зміцнити позиції української сторони.

---

²³⁸ Виступ М. Рудницької про обставини закриття українських гімназій у Рогатині та Дрогобичі та внесення вимог про скасування Міністерством освіти обвинувачення у їх антидержавницькій діяльності. Зі стенограми 41 засідання Сейму, 18 грудня 1931/ Рудницька М. Статті, листи, документи ... С.491.

²³⁹ Врецьона Євген. Мої зустрічі з полковником / Євген Коновалець та його доба. Мюнхен: Видання фундації ім. Євгена Коновальця, 1974. С. 478.

Мілена Рудницька у жіночому політичному контексті

Діяльність Рудницької в контексті жіночого руху та Союзу Українок

Мілена Рудницька очолила найбільшу українську жіночу організацію майже в той самий момент, коли стала посланкою до Сейму. М. Богачевська-Хомяк бачить у цьому світоглядний вибір членкинь організації: «Обрання головою М. Рудницької свідчило про те, що Союз Українок залишився позапартійною організацією, яка рекомендувала своїм членкиням провадити політичну діяльність легально. М. Рудницька була ліберал-демократкою і непохитно обстоювала самостійність жіночого руху»²⁴⁰.

У парламенті Рудницька прямо не лобювала суто жіночі інтереси, хоча непрямо і питання освіти, і політичного волевиявлення залишались актуальним для жіночої організації.

Прямо інтереси СУ в парламенті Рудницька обстоювала лише раз: в лютому 1929 року у чергову річницю загибелі О. Басараб, яка теж була членкинею Головного Віділу СУ, товариство традиційно організувало панахиду в пам'ять про неї. Після служби кілька присутніх жінок почали збирати кошти на підтримку політв'язнів²⁴¹. Оцінивши це як політичний жест, Львівське гродське староство прийняло рішення про заборону діяльності організації через позастатутну діяльність. Вже за тиждень Український Клуб зареєстрував термінове подання, за яким Сейм мав просити уряд негайно скасувати це рішення²⁴². Рудницька виступила з трибуни Сейму, пояснюючи, що жінки, які оголосили збір коштів не є членкинями організації і СУ не може нести відповідальність за всіх, хто з'являється на їхніх відкритих заходах²⁴³. Сейм погодився з терміновістю справи і направив її до

²⁴⁰ Богачевська-Хомяк М. Білим по білому... С. 292-293.

²⁴¹ Маланчук-Рибак Оксана. Жіночий рух на Західноукраїнських землях (кінець XIX – 30-і роки XX століття) // Жіночі студії в Україні. Жінка в історії та сьогодні: колективна монографія/ За заг.ред. Людмили Смоляр. Одеса: Астропринт, 1999. С.126.

²⁴² Druk 561. Wniosek posłów z Klubu Ukraińskiego w sprawie zawieszenia działalności Sojuz Ukrainok we Lwowie. 20.03.1929. Okres 2. Archiwum Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej

²⁴³ Виступ М. Рудницької про безпідставну заборону Львівським гродським староством діяльності Українського Жіночого Товариства «Союз Українок». Зі стенограми 60 засідання Сейму/ Рудницька М. Статті, листи, документи ... С.453-456.

Адміністративної Комісії²⁴⁴. Рішення міської влади було скасоване судом ще до того, як Комісія почала розглядати подання, однак, схоже, що цьому посприяла і позиція Української парламентської репрезентації²⁴⁵. Наступного разу Союз Українок забороняли у травні 1938 року.

В час парламентської діяльності Рудницька продовжувала активно приділяти час СУ, реагуючи на виклики, з якими стикаються жінки при зміні політично-соціального контексту.

Так, коли економічна криза 1928 року боляче вдарила і по Польщі, безробіття серед населення стало ще більш відчутним. Жінки стали дуже вразливою та незахищеною групою серед працюючого населення, оскільки продовжувала панувати думка, що жінці працювати необов'язково. Більше того, профспілки пропонували звільнити жінок і брати на їх місце одружених чоловіків. Ця та інші дискримінаційні практики стали предметом обговорення на загальних зборах Союзу Українок, що відбулися у Львові 4-5 грудня 1931 р.

У великому рефераті під назвою «Економічна незалежність жінки», виголошеному на цих зборах, Рудницька доводить, що жінки заслужили своє право на працю в час I Світової війни, коли попри нефаховість і невідповідність до роботи в цехах, вони «блискучо здали іспит своєї працездатности»²⁴⁶, хоча велика частина після завершення війни повернулася на попередні позиції.

У доповіді вона аналізує сегреговану та диференційовану освіту для хлопців та дівчат, наголошує на потребі соціалізації матері та дитини шляхом створення ясел та дитсадків, а також стверджує, що працюючі жінки сприяють емансипації та стрімкому розвитку суспільства. В той же час, Рудницька переконана, що виконання домашньої роботи, підтримання побуту так і залишаються обов'язками жінки²⁴⁷. Також резолюції зборів обстоювали право жінок на працю²⁴⁸.

---

²⁴⁴ Sprawozdanie stenograficzne z 60 posiedzenia Sejmu RP. Okres 2, 22.03.1929. Lam 69. Archiwum Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej.

²⁴⁵ Левчук І. Промоутерки змін... С.85 .

²⁴⁶ Рудницька М. Економічна незалежність жінки/ Рудницька М. Статті, листи, документи ... С.132.

²⁴⁷ Там само. С.128-143.

²⁴⁸ Богачевська-Хомяк М. Білим по білому... С. 298-299.

Наймасштабнішим заходом в контексті жіночого руху стала організація Українського жіночого конгресу в Станиславові наприкінці червня 1934 року. Цей з'їзд мав на меті зібрати українських жінок «різних політичних поглядів та груп»²⁴⁹ з цілого світу крім представниць Радянської України, з якими СУ під керівництвом Мілени Рудницької принципово не працював. Учасниця Конгресу Ірена Книш згадувала, що «поруч елегантних дам, у сукнях останньої моди – зайняли місця селянки в мальовничих народніх одягах, побіч паризьких капелюхів бачились скромні білі або колірові селянські хустки»²⁵⁰.

Конгрес був присвячений 50 річниці від першого зібрання українських жінок, теж у Станиславові, за ініціативи Наталі Кобринської у 1884 році. П'ять днів Конгресу передбачали різноманітну програму з виступами хорів, ярмарком та конференційною частиною²⁵¹.

Підготовка до Конгресу тривала майже рік. Ініціаторкам вдалось зібрати достатньо широке представництво учасниць і навіть запросити авторитетних міжнародних гостей. Це була вже добра знайома секретарка «Жіночої ліги» Мері Шіпшенкс разом з колегою австрійкою Гелен Оппенгаймер. Вони раніше приїжджали у Галичину, коли в Лізі Націй розглядали питання «пацифікації». Присутність депутатки британського парламенту та відомої міжнародної діячки справило враження на місцеву пресу. Також на Конгрес прибули українки з Канади та США.

На етапі підготовки різні українські сили з підозрою ставились до цієї ідеї та періодично критикували її у пресі. Критика йшла і від націоналістичних часописів, і від консервативних католицьких, і від соціалістів. У своїх чисельних публікаціях Рудницька відкидала всі звинувачення і наголошувала на взаємовиключеності певних звинувачень²⁵², доводила непослідовність та тенденційність у ставленні до жіночого руху та будь-яких інших громадсько-політичних рухів²⁵³, і активно

²⁴⁹ Рудницька М. Український Жіночий Конгрес/ Рудницька М. Статті, листи, документи ... С.163-166.

²⁵⁰ Книш Ірена. Жінка: вчора й сьогодні. Вінніпег, 1958. С.26.

²⁵¹ Дядюк М. Український жіночий рух у міжвоєнній Галичині. С.262-272.

²⁵² Рудницька М. Шум довкола жіночого конгресу. /Рудницька М. Статті, листи, документи ... С.157-160.

²⁵³ Рудницька М. Загальнонаціональні чи конфесійні установи?/ Рудницька М. Статті, листи, документи ... С.160-163.

пояснювала засади фемінізму та націоналізму, на яких стояв Союз Українок²⁵⁴. Так, вона наголошує на абсурдності звинувачень газети «Мета», яка пише про «протирелігійний фемінізм» і зазначає, що неправильно ставити вимоги про релігійне спрямування заходів лише жіночим організаціям²⁵⁵.

У іншій публікації Рудницька коментує звинувачення «Громадського Голосу» (органу УСРП) у «буржуазній назадницькій ідеології» і націоналістичної газети «Вісті» у бажанні затягнути українських жінок в сферу впливу «ундівсько-католицько-радикальної верхівки». Діячка УСРП Іванна Блажкевич²⁵⁶ навіть отримувала запрошення виступити на УЖК, але категорично відмовилась від такої пропозиції²⁵⁷.

Взагалі, більшість публікацій Рудницької і період підготовки до Конгресу та підбиття підсумків містять цікаві пасажі для аналізу риторики: публікації з середини 1933 і до 1935 року часто містять тезу про «новий тип жінки» або «нову жінку». «Нема сумніву, що український жіночий рух витворив новий тип української жінки, жінки-громадянки»²⁵⁸, - пише Рудницька у своїй статті про УЖК, зазначаючи, що активізація жінок в суспільно-політичному полі і забезпечує майбутнє українській нації.

Під час виступу на Конгресі вона зазначає: «ми попали у вира хаосу, в якому серед болів і корчів родяться нові форми життя, нова людина»²⁵⁹. Такий дискурс нагадує концепцію «надлюдини», описану філософом Фрідріхом Ніцше, яку використовували у популярній в той час нацистській пропаганді.

Не лише пресова критика створювала незручності організаторкам Конгресу. За тиждень до його початку відбулась подія, яка могла взагалі унеможливити його проведення: 15 червня бойовик ОУН Григорій Мацейко застрелив міністра

---

²⁵⁴ Рудницька М. Непорозуміння з фемінізмом/ Рудницька М. Статті, листи, документи ... С.170-176.

²⁵⁵ Рудницька М. Загальнонаціональні чи конфесійні установи?/ Рудницька М. Статті, листи, документи ... С.160.

²⁵⁶ Активна діячка УСРП Іванна Блажкевич багато років була діячкою СУ, але у 1931 році вийшла з організації і її подальші контакти з М. Рудницькою були дуже напружені.

²⁵⁷ Левчук І. Промоутерки змін... С.148.

²⁵⁸ Рудницька М. Підсумки 50-ліття. / Рудницька М. Статті, листи, документи ... С.184.

²⁵⁹ Рудницька М. Українська дійсність і завдання жінки. / Рудницька М. Статті, листи, документи ... С.191.

внутрішніх справ Броніслава Перацького²⁶⁰. Наслідком політичного вбивства став арешт величезної кількості радикальних та опозиційних діячів. Ці події вплинули на атмосферу в регіоні, але Конгрес провести таки вдалось. Відомо, що арештували також членкинь Станиславівської філії СУ Ольгу Олійник, Одарку Скоччополь та Любов Костецьку²⁶¹.

Варто зазначити, що офіційно СУ не був організатором УЖК²⁶². Керівниці СУ були серед ініціаторок, але організацією займався спеціально створений Комітет, який очолила Євгенія Макарушка²⁶³. Серед членкинь Комітету було багато відомих та поважних жінок²⁶⁴.

Відома промова Мілени Рудницької, виголошена на Конгресі, пізніше була видана окремою брошурою та широко цитувалась в українських ЗМІ. Авторка проаналізувала становище української жінки з точки зору внутрішньої політики, міждержавних відносин, а також стосунків всередині українського руху та ролі жінки в сім'ї і суспільстві²⁶⁵.

Крім неї виступали Мері Шіпшкенс, сенаторка Олена Кисілевська, Ганна Чикаленко, Софія Русова, Ірина Павликовська, Зінаїда Мирна (Прага), Ганна Курило (Детройт), Марія Ливицька (дружина Андрія Ливицького), місцеві активістки Олена Захаряевич, Марія Мельник та Оксана Лемеха²⁶⁶.

Конгрес став успішним заходом, який підтвердив авторитет СУ та особисто М. Рудницької. Емігрантська письменниця І. Книш пізніше писала, що «всі західні українські землі стояли під знаком того величавого жіночого свята»²⁶⁷. Рудницьку вона називає президенткою Конгресу та основною натхненницею.

---

²⁶⁰ Зашкільняк Л. Крикун М. Історія Польщі: від найдавніших часів до наших днів. С. 479.

²⁶¹ Гавришко М. Ставлення представників ліберального фемінізму в Галичині до ОУН ... С. 91

²⁶² Богачевська-Хомяк М. Білим по білому... С.300.

²⁶³ Євгенія Макарушка – перша голова Союзу українок, дружина Остапа Макарушки – відомого педагога та матір члена УНДО Любомира Макарушки, який був одним з чільних діячів партії і послом до польського сейму, арештованим в ході «пацифікації».

²⁶⁴ Членкинь організаційного Комітету УЖК: Марія Білецька (колишня голова СУ), Ольга Кобилянська, Уляна Кравченко, Софія Русова, Гермін Шухевич. Євгенія Макарушка, Марія Біляк, Олена Федак-Шепарович, Єлизавета Крук, Ірина Бонковська.

²⁶⁵ Рудницька М. Українська дійсність і завдання жінки. / Рудницька М. Статті, листи, документи ... С.185-206.

²⁶⁶ Богачевська-Хомяк Марта. Білим по білому... С.302-303.

²⁶⁷ Книш І. Жінка: вчора й сьогодні... С.25.

На останній стратегічній сесії Конгресу прийняли два рішення: створити Всесвітню організацію українок, чим пізніше став Всесвітній союз українок, остаточне заснування якого завершилось у 1937 році²⁶⁸ та створити якісний жіночий пресовий орган²⁶⁹. Так на початку 1935 року з'явилася газета «Жінка», яку Рудницька редагувала разом зі своєю багаторічною союзницею О. Федак-Шепарович. Він мав на меті пробудити національну свідомість жінок. В журналі активно і доступно описували ідеологічні засади СУ та потребу бути активними громадянками²⁷⁰.

Польська поліція була постійно присутньою під час виступів на Конгресі і кілька разів переривала захід через цензурування промов, погрожуючи закрити зібрання. Загалом Конгрес дійсно відшумів в українському культурному просторі і про нього багато говорили і прихильники, і противники. Він супроводжувався хвалебними і критичними статтями та цілим рядом карикатур, які публікували в українській та польській пресі²⁷¹.

Звичайно, за час парламентської діяльності Рудницької було й багато іншої поточної діяльності СУ. Так, питання освіти для Рудницької не обмежувалось дітьми. Вона активно наголошувала на потребі знижувати рівень анальфабетизму серед дорослих, особливо жінок. Метою СУ під її керівництвом було не лише об'єднання жінок, а й «сприяння їхній освіті, в т.ч. економічній»²⁷².

Так, у своїй пресі активістки нагадували, що неграмотність серед дорослих жінок доходить до цифри у 87% і підтримували заклик «Просвіти» до кожної освіченої жінки, аби та навчила письма бодай одну неграмотну²⁷³. До слова, Союз Українок співпрацював з товариством «Просвіта» і навіть у своєму статуті прописав, що у випадку припинення діяльності все майно СУ має перейти «Просвіті»²⁷⁴. При осередках «Просвіти» часто створювались жіночі гуртки.

²⁶⁸ Богачевська-Хомяк Марта. Білим по білому... С.406-407.

²⁶⁹ Там само. С.303.

²⁷⁰ Левчук І. Промоутерки змін... С.152 .

²⁷¹ Дядюк М. Український жіночий рух у міжвоєнній Галичині. С.258

²⁷² Левчук І. Промоутерки змін... С.172 .

²⁷³ Левчук І. Промоутерки змін... С.60.

²⁷⁴ Там само. С.113.

СУ ще з середини 20-тих вів активну пропаганду стосовно боротьби з алкоголізмом серед населення і в Сеймі Рудницька стала співавторкою законопроекту про посилення правил збуту алкогольних напоїв²⁷⁵.

Мілена Рудницька не вела феміністичної політики у Сеймі і не вносила пропозицій для посилення позицій жінок у суспільстві: вона вважала, що на тому етапі важливо навчити жінок використовувати вже надані можливості, зокрема активне і пасивне виборче право. Вона використовувала свій посольський мандат як інструмент пошуку ресурсів та контактів для можливості більш гучно говорити про гострі та важливі для жіночого руху теми, що гарно ілюструє масштаб Українського жіночого конгресу. Тим часом, формат діяльності в рамках СУ залишився тим самим, який був напрацьований до 1928 р.

Стосунки Рудницької з діячками польського та українського політичних рухів

Союз Українок – найбільша українська жіноча організація міжвоєнного періоду – об'єднувала величезну кількість активних жінок. Ще від часу заснування, очільниці СУ активно брали участь у різних міжнародних зустрічах жіночих організацій і використовували їх як плацдарм для оголошення про прагнення українців отримати власну державність.

Сейм 1928-1930 років мав у своєму складі дев'ять жінок з більш ніж 400 депутатів. Наступна каденція нараховувала вже тринадцять посланок, більшість з яких були також діячками національних жіночих організацій. Велику частину жінок проводив ББ. Рудницька була єдиною українською представницею у всіх каденціях міжвоєнного Сейму.

Цікаво, що політична діяльність і виступи жінок в парламенті, зокрема Рудницької, мали своєрідний гендернорольовий аспект: вважалося, що жінка може дозволити собі більш різкі виступи та слова на адресу опонентів, а чоловіки, які

---

²⁷⁵ Druk N769. Wniosek posłów z Klubu Ukraińskiego w sprawie zmiany i uzupełnienia niektórych przepisów ustawy o ograniczeniach w sprzedaży i spożyciu napojów alkoholowych .... 28.02.1930. Okres 2. Archiwum Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej

складають абсолютну більшість в парламенті, не зможуть їй активно протистояти, бо це не буде «джентельменським» поступком, тому їм залишалось висловлювати обурення. Про це, зокрема, йдеться у дискусіях та перегукуваннях послів під час одного з таких епізодів²⁷⁶.

Однак, під час її другої каденції опоненти вирішили це питання іншим чином. Під час активної фази закордонних поїздок, колеги з Сейму не оминали можливості наголосити на різкому змісті її виступів та контактах з парламентарями інших країн. Так, спростовуючи виступ Рудницької, посланка від ББ, очільниця освітньої комісії Марія Яворська із закидом зазначила, що, коли Рудницька виступала в британській палаті громад, то не розповіла, яка антидержавна атмосфера панувала у закритій тернопільській гімназії: «Маю переконання, що тоді послы англійські пояснили б п. Рудницькій, що таку атмосферу ніхто б не терпів»²⁷⁷. В тій ж промові Яворська кілька разів допускає в'їдливі коментарі, а Рудницька зривається з місця і кричить про наклеп. Яворська в зовсім нетолерантному вигляді спростовувала тези, виголошені перед тим Рудницькою, переходячи на особистості. В результаті, Рудницька отримала дисциплінарне попередження.

Зважаючи на те, що, на попередніх засіданнях послы з ББ закликали її «не зловживати жіночим імунітетом»²⁷⁸, а раніше на цьому ж засіданні інший посол звинуватив Український Клуб, що він спеціально ставить жінку на гострі виступи, бо їй важче заперечувати²⁷⁹, можемо припустити, що виступ Яворської мав на меті нейтралізувати, у першу чергу, Рудницьку, а тоді вже тези, які вона висувала.

---

²⁷⁶ Виступ М. Рудницької в справі законопроекту про устрій шкільництва, обговорення питання принципів навчання українських учнів у початкових, семилітніх, середніх і професійних школах та інші питання. Зі стенограми 61-го засідання Сейму, 26 лютого 1932/ Рудницька М. Статті, листи, документи ... С.509

²⁷⁷ Sprawozdanie stenograficzne z 41 posiedzenia Sejmu RP. Okres 3, 18.12.1931. Lam . Archiwum Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej.

²⁷⁸ Виступ М. Рудницької про обставини закриття українських гімназій у Рогатині та Дрогобичі та внесення вимог про скасування Міністерством освіти обвинувачення у їх антидержавницькій діяльності. Зі стенограми 41 засідання Сейму, 18 грудня 1931/ Рудницька М. Статті, листи, документи ... С.486.

²⁷⁹ Виступ М. Рудницької в справі законопроекту про устрій шкільництва, обговорення питання принципів навчання українських учнів у початкових, семилітніх, середніх і професійних школах та інші питання. Зі стенограми 61-го засідання Сейму, 26 лютого 1932/ Рудницька М. Статті, листи, документи ... С.509

Український організований жіночий рух був монолітним лише у 1920-тих, а з початком нового десятиліття ситуація дещо змінилась: виросло нове покоління з новим досвідом, якому було дуже важко знайти спільну мову зі страшим і навпаки.

Ситуація ускладнювалась ще й економічними проблемами у Польщі та світі (економічна криза, неврожай в 1933-34 рр.) та ростом організацій з праворадикальними політичними ідеями, які у 1930-тих ставали все більш популярними.

«У теорії ці організації прославляли «традиційну» роль жінок, особливо жінки-матері та годувальниці. На практиці їхні заклики до самопожертви втягували щоразу більше жінок у політичну й навіть терористичну діяльність. Діяльність Союзу Українок багатьом молодим жінкам здавалася занадто банальною й обмеженою. Вони, як і соціалістки на зламі століть, вважали рівноправність статей природною і такою, що не потребує боротьби, питання особистої незалежності їх не турбувало. Ці молоді жінки виховувались на польській та українській романтичній літературі і, виростаючи, радо йшли до лав ОУН, брали участь у її демонстраціях та терористичних акціях. Отже, молодь неохоче вступала до Союзу Українок, який був організацією жінок середнього віку»²⁸⁰, – пише М. Богачевська-Хомяк.

Рудницька наголошувала, що ідеї, на яких СУ (і вона особисто) будує свою політику – фемінізм та націоналізм²⁸¹ і вони не є взаємозаперечними, «а навпаки: жіночий рух, прямуючи до вияву всіх творчих можливостей жінки, скріплює тим самим життєздатність та енергію Нації»²⁸².

М. Богачевська-Хомяк називає такі ідеї прагматичним фемінізмом²⁸³, коли жінки борються за рівноправність в контексті інтересів ширшої групи – найчастіше певного народу чи нації. В випадку СУ жінки бралися до громадської праці і в контексті цієї роботи долали труднощі, спричинені обмеженнями та стереотипами, які існували щодо ролі жінки в суспільстві. Дослідниця зазначає, що такий вид фемінізму не був базований на ідеологічних доктринах, а швидше диктувався конкретними реаліями, умовами та досвідом конкретних груп жінок, а оскільки в

---

²⁸⁰ Богачевська-Хомяк М. Білим по білому... С.325.

²⁸¹ Маланчук-Рибак О. Ідеологія та суспільна практика жіночого руху на західноукраїнських землях ... С.115

²⁸² Рудницька М. Українська дійсність і завдання жінки. / Рудницька М. Статті, листи, документи ... С. 201.

²⁸³ Богачевська-Хомяк М. Білим по білому... С.38.

українських освічених жінок покоління Мілени Рудницької досвіду радикального фемінізму у Австрійській імперії не було, а досвід трактування проблем жіночої емансипації був близьким до західноєвропейських²⁸⁴, то форма діяльності з'явилася без проблем.

«Будьмо громадянками в чотирьох стінах нашої хати, будьмо матерями в суспільному житті – ось наше розуміння материнства і ось рівночасно наша, так би мовити, жіноча політична програма»²⁸⁵, – за баченням Рудницької вдома жінка зобов'язана вчити дітей відповідальності за долю суспільства, важливості участі у громадському житті. І хоча вона пише, що «жінка не є тількиполовою істотою – її призначення як людини виходить поза її призначення полові, як жінки і матері»²⁸⁶ та глибший аналіз свідчить, що роль жінки у неї транслюється власне через гендерну роль жінки: жінка повинна бути «берегинею» загального українського вогнища, «зберігувати, скріплювати і уздоровлювати українське життя»²⁸⁷ Ця ж теза поширювалась у часописах, які редагувались Рудницькою та Федак-Шепарович²⁸⁸.

О. Маланчук-Рибак стверджує, що це концепт, який існував на рівні самосвідомості у тогочасному суспільстві: «в українців, і в поляків, по суті, на рівні національної самосвідомості існує думка про престиж жінки в родині, а через неї – й у суспільстві»²⁸⁹.

Форма діяльності, ідеї, риторика не були близькими молодшим жінкам і цей конфлікт поколінь нашарувався ще й на різні бачення майбутнього українського питання у Польщі загалом. Основною одиницею в політичній риторичі ставали інтереси не конкретних осіб, а груп: раси, нації, класу чи держави²⁹⁰. Фемінізм у його різних трактуваннях не мав підходящого ґрунту для розвитку і поширення серед молоді у міжвоєнній Європі, а атмосфера очікування наступної війни робила більш популярними авторитарні та тоталітарні ідеї: «Відповідно і жінки, в тому

²⁸⁴ Маланчук-Рибак О. Жіночий рух на Західноукраїнських землях (кін. XIX – 30-і роки XX ст.)... С.119.

²⁸⁵ Рудницька М. Українська дійсність і завдання жінки. / Рудницька М. Статті, листи, документи ... С. 204.

²⁸⁶ Рудницька М. Українська дійсність і завдання жінки. / Рудницька М. Статті, листи, документи ... С. 203.

²⁸⁷ Рудницька М. Українська дійсність і завдання жінки. / Рудницька М. Статті, листи, документи ... С. 205.

²⁸⁸ Маланчук-Рибак О. Жіночий рух на Західноукраїнських землях (кін. XIX – 30-і роки XX ст.)... С.119.

²⁸⁹ Маланчук-Рибак О.. Ідеологія та суспільна практика жіночого руху на західноукраїнських землях XIX-першої третини XX ст... С.155.

²⁹⁰ Маланчук-Рибак О. Жіночий рух на Західноукраїнських землях (кін. XIX – 30-і роки XX ст.)... С.120.

числі й українки, дедалі активніше залучалися до діяльності радикальних організацій, які, як правило, не визнавали суспільної вартості традиційного фемінізму. Прикладом може бути участь жінок у націоналістичному русі під проводом ОУН»²⁹¹.

Навіть ті молоді жінки, які приєдналися до СУ, більшою мірою поділяли позиції радикального підпілля. За даними польської поліції таких в СУ було до 10%. В свою чергу, керівництво СУ намагалось не пропускати радикальної риторики через свої канали. Так, під час Жіночого конгресу мала виступати організаційна референтка СУ Оксана Лемеха, але Головний відділ організації, включно з Рудницькою, зняв її промову з порядку денного через що молоді делегатки демонстративно покинули зал. Це було пов'язано з арештами у зв'язку з вбивством Перацького, яке відбулось за тиждень до Конгресу. Організаторки боялись, що виступ Лемехи створить проблеми з цензурою та владою і Конгрес буде під загрозою²⁹². За півроку після Конгресу Лемеху таки арештували та ув'язнили на кілька років.

На початку 1935 р. у новоствореному журналі «Жінка» Мілена Рудницька звинувачує молодших жінок у відсутності амбіцій продовжувати справи попередниць. Більше того, мова йде про світоглядний конфлікт і пріоритети політичної діяльності українських груп:

«Жіноча молодь бачить суперечність між національною ідеєю та фемінізмом. Бажаючи служити національній справі, вона з нехиттю ставиться до жіночого руху, як до чогось, що буцім-то є суперечне з інтересами нації і може відтягнути жіноцтво від народньої праці. В очах молоді жіночий рух – це зайва витрата часу й енергії, це «боротьба з мужчинами», це шкідлива ізоляція жіноцтва від загальнонаціональних змагань»²⁹³.

Рудницька вважає, що, насправді, молоді жінки не хочуть продовжувати боротьбу за права жінок, через «духове ліниство, вигоду і маломіщанство».

---

²⁹¹ Там само. С.126.

²⁹² Гавришко М. Ставлення представників ліберального фемінізму в Галичині до ОУН у 1929–1939-х рр... С. 91

²⁹³ Рудницька М. Відношення молоді до жіночого руху. / Рудницька М. Статті, листи, документи ... С. 220.

Протягом другої половини 1930-тих конфлікт між молодими та старшими активними українками поглиблювався: молодші жінки не сприймали емансипаційні постулати старших і, «піддавшись націоналістичній пропаганді, готові були жертвувати значною частиною особистих прав і вбачали суперечність в ідеях націоналізму та фемінізму»²⁹⁴. Конфлікт розвивався до початку війни.

Безкомпромісна позиція Рудницької з багатьох питань, з одного боку, вселяла довіру та повагу, а з іншої, ускладнювала співпрацю та відвертала. Багато діячів того часу згадують її як яскраву промовицю, непересічну особистість, дещо авторитарний стиль поведінки якої інколи ускладнював стосунки з людьми. До прикладу, Наталя Полонська-Василенко, активна емігрантська історикиня, у своїй книзі у розділі «Громадсько-політична діяльність українських жінок» згадує Мілену Рудницьку епізодично в одному реченні – «Жінки Західної України були членами Парляменту і (...) боронили інтереси України. Серед них була Олена Кисілевська, Мілена Рудницька». Це вся інформація про діяльність парламентарок. В тій же статті, в контексті діяльності Української Національної секції Міжнародної жіночої Ліги миру і свободи в Західній Україні йшла мова, що жінки (безособово) «зверталися з меморандумами, інформували про стан на українських землях під Польщею та під Советами, про «пацифікацію», штучний голод а Україні, процес СВУ, тощо»²⁹⁵. В статті набагато активніше описується діяльність жінок у Закарпатті, Волині, Буковині, хоча, порівняно з Галичиною, вона не була настільки масштабною.

Попри масштаб і охоплення СУ, серед активного жіноцтва Рудницькій було набагато складніше знайти компроміс та порозуміння. Так, польські колеги-жінки у парламенті закидали їй ігнорування інтересів українських жінок та намагались нівелювати вплив. Українки з молодшого покоління не могли сприйняти виборче право чи право на освіту як заслугу жіночої емансипації чи світового фемінізму, бо для них і ці права, і фемінізм були чужими, незрозумілими та неактуальними: куди легше було зрозуміти радикальну пропаганду націоналістів з ОУН. Фактично,

---

²⁹⁴ Гавришко М. Ставлення представників ліберального фемінізму в Галичині до ОУН у 1929–1939-х рр... С. 96.

²⁹⁵ Полонська-Василенко Наталя. Видатні жінки України. Вінніпег-Мюнхен, 1969. 1С. 148-149

Рудницька стала заручницею власних позицій та досвіду і не могла зрозуміти, що прірва, що поглиблювалася між молодшими і старшими українками була не просто «конфліктом поколінь», а радше конфліктом світоглядів та ідейних течій.

ВИСНОВКИ

Парламентська діяльність Мілени Рудницької – дуже широка та охоплювала питання, які не завжди були у повноваженнях Сейму. У парламент вона прийшла як очільниця найбільшої жіночої організації та викладачка у освітньому закладі.

Більша частина її діяльності не була спрямована на творення законів, зміну державної політики чи створення інституцій. Більше того, абсолютна більшість поправок та подань, які вносила Рудницька, не мали на меті покращення чи уточнення законодавства, були популістичними та не мали шансу бути прийнятими. Однак Рудницька, як і інші українські парламентарі з УНДО, не ставили собі мети писати закони. Посольський мандат був хорошим ресурсом: непогана фінансова забезпеченість, можливість з високої трибуни наголошувати на власних позиціях в обхід цензури, статус, який відкривав більше дверей.

Законотворчий показник Мілени Рудницької досить низький навіть у порівнянні з іншими українськими парламентарями. Проте її ораторський талант у поєднанні з посольськими повноваженнями робив справи, про які вона говорила гучними. На трибуні у Рудницької була можливість творити дискурс, який пізніше тиражувала українська преса – про події в українських школах та гімназіях, репресії проти українських учнів та українських організацій, арешти, побиття та образи.

Попри те, що популярність Рудницької творилась навколо її образу активної феміністки, діяльність у парламенті найбільше стосувалась її професійної галузі – освіти. Так, у питаннях захисту української освіти Рудницька проявляла серйозну експертність і будувала риторiku навколо професійної критики пропонованих законів чи змін. Безумовно, українська освіта була для неї пріоритетом, але вона послідовно підтримувала ідентичні ініціативи в інтересах інших меншин.

Наприкінці 1930 року Українська парламентська репрезентація визначила Мілену Рудницьку представницею українських інтересів на міжнародній арені і вона активно ввімкнулась у цей процес. Маючи досвід виступів та участі в міжнародних жіночих заходах, Мілена Рудницька доводила європейським політикам, що дії

польської влади проти українців не відповідають домовленостям, в тому числі щодо позицій та прав національних меншин, які були прийняті після війни.

Цей дискурс трансливався через міжнародну пресу та мав всі шанси схилити потрібні групи впливу на український бік, якби це не був короткий міжвоєнний період, де кожна держава готувалась до наступної війни та мала свої інтереси: Велика Британія, Німеччина, Італія, Франція, як і Польща чи СРСР бачили українське питання радше як частину своєї геополітичної гри, ніж як проблему бездержавної нації. Зовнішні обставини диктували несприятливі геополітичні позиції і, зрештою, успіхів у прийнятті остаточних рішень у Лізі Націй досягти не вдалось, але актуалізація проблеми зробила українські питання більш видимими у міжнародній політиці. Мілена Рудницька усвідомлювала, що втримати на слуху українську проблему буде складно, тому постійно шукала нових контактів, які б відкрили перед нею нові шляхи, але, при потребі, використовувала і старі.

Кампанія з актуалізації проблеми Голодомору у Радянській Україні дала їй можливість напрацювати нові корисні зв'язки та посилити старі, попри те, що її становище всередині партії вже послаблювалось. Спогади сучасників свідчать, що врятуватись від радянської окупації у Львові у 1939 р. та емігрувати у Краків, а тоді у Берлін, їй допомогли саме контакти, налагоджені у період участі в міжнародних кампаніях від імені Української парламентської репрезентації.

Крім зв'язків серед політиків та діячів за кордоном, Рудницька утворювала нові – всередині українського суспільства. Найближчими союзниками для неї у промоції питань «пацифікації» та Голодомору стали представники Проводу ОУН з Євгеном Коновальцем на чолі. Цей союз давав ПУНу актуальну інформацію про перебіг кампаній та стосунки всередині українського руху, а Рудницька отримувала контакти націоналістів, їхні канали комунікації, допомогу у вирішенні дрібних питань та доручень.

У цей період в УНДО вже назрівав конфлікт, а М. Рудницька знаходилась в його епіцентрі. Підтримка опозиційної групи всередині партії поставила її у складне становище: категорична позиція щодо політики «нормалізації» польсько-

українських стосунків відділила її від багатьох давніх колег, в тому числі і брата. У своїх спогадах він толерантно не згадує про неї, описуючи події початку 1930-тих в УНДО, а сестрі присвячує лише дві сторінки хвалебного тексту, не прив'язуючи до конкретних ситуацій. Попри те, що лідери опозиційного руху всередині партії покинули її лави ще в 1933 році, Мілена Рудницька продовжувала представляти УНДО на міжнародній арені і зберігати близькі робочі стосунки з прихильниками «нормалізації». Це може свідчити, що її сильні позиції на міжнародній арені не давали можливості партії усунути її. Але після того, як українські питання вийшли з міжнародного фокусу, позиції Рудницької послабились і незадовго до завершення каденції її виключили з партії і відмовились включати у наступний виборчий список: вона втратила і важливі зв'язки, і фінансові гарантії, і офіційні статуси.

З аналізу доступних уривків листів та згадок випливає, що її участь у «групі Палієва» була радше ситуативною, ніж безкомпромісною: компромісу у питаннях переговорів з владою вона прийняти не могла, але Д. Паліїв не був її новим політичним орієнтиром.

Такий самий висновок про ситуативність можна зробити і стосовно зв'язків з ПУН. Паралельно з налагодженням співпраці, Рудницька критикує окремі націоналістичні постулати, зокрема стосовно жіночого питання.

Паралельно з початком свого парламентського шляху Мілена Рудницька очолила Союз Українок. Загальнополітична діяльність та у жіночому русі продовжували рухатись паралельно і, фактично, СУ повторює траєкторію кар'єри самої Рудницької: початок парламентської діяльності та посилення позицій посланки супроводжує серйозний розвиток організації до найбільших масштабів в історії українського жіночого руху. Коли ж Рудницька займає опозиційну позицію в партії, завершує активну міжнародну діяльність, організація помітно послаблюється. Епогеєм розвитку СУ під керівництвом М. Рудницької став Український жіночий конгрес, при підготовці якого вона вміло використала наявні ресурси. Однак, вже в цей час конфлікт поколінь в організації був помітний і продовжував її послаблювати аж до початку війни. Рудницьку та СУ звинувачували в «угодовстві». Молоді жінки

не усвідомлювали здобутків у вигляді доступу до освіти чи виборчих прав і не бачили потреби у емансипації, а основною метою діяльності бачили національні інтереси.

Також, позиція Рудницької-парламентарки не давала можливості розвивати стосунки СУ з польськими жіночими організаціями, а їхні лідерки, частина яких теж була представлена в парламенті, звинувачували її у зраді жіночих інтересів на угоду національним.

Така дихотомія частково творила ситуацію політичної безвиході і, хоча, Рудницька аргументовано пояснювала, чому ліберальний націоналізм і фемінізм не є взаємовиключними, спільну мову знайти було надто складно.

Мілена Рудницька мала прекрасні навички політичної діячки, чітко будували свої публічні виступи, була добре освіченою і вміла не рвати стосунки з колегами через їх відмінну позицію. Найбільше професійних аргументів Рудницька знаходила, виголошуючи тези про педагогіку: в контексті законів та заборон, вона аналізувала педагогічні впливи того чи іншого рішення на молодь і будувала на цьому свій виступ.

Успішність її політичної діяльності можна оцінювати з двох позицій: на перший погляд видається, ніби її парламентська діяльність не була надто результативною, адже закони не приймалися, а міжнародні кампанії завершувались прийняттям позицій, які суперечили українським інтересам, але, з іншого боку, стає зрозуміло, що актуалізація певних питань, посилення видимості українців як самостійної одиниці на міжнародному просторі, що реалізовувала Мілена Рудницька з колегами, вплинули на подальше позиціонування та забезпечило підвалини для розвитку української професійної політики, зокрема міжнародної, а також створило прецедент професійної політичної діяльності високого рівня у виконанні жінки.

Список використаних джерел та літератури:

Джерела

Архівні матеріали:

1. Центральний державний історичний архів України у м. Львові, ф.344 (Українське національно-демократичне об'єднання).

Опубліковані джерела:

1. Рудницька Мілена. Статті, листи, документи (Збірник документів і матеріалів про життя, суспільно-політичну діяльність і публіцистичну творчість Мілени Рудницької)/ Упор. М. Дядюк. Львів, 1998. 844с.
2. Кедрин-Рудницький Іван. Життя - події - люди: спомини і коментарі. Нью-Йорк: Видавнича кооператива «Червона калина», 1976. 725 с
3. Документи і матеріали з історії Організації Українських Націоналістів./Упор. Черченко. Т.2. Ч.2. Київ: Видавництво імені Олени Теліги, 2007. 536 с.
4. Євген Коновалець та його доба. Мюнхен: Видання фундації ім. Євгена Коновальця, 1974. 1020 с.
5. Sprawozdania stenograficzne z posiedzenia sejmu // Biblioteka Sejmowa / URL: <https://bs.sejm.gov.pl/F?RN=550820721>
6. Rzepeccy Tadeusz i Karol, Sejm i Senat 1928-1933, Poznań 1928

Монографії:

1. Богачевська-Хомяк Марта. Білим по білому. Львів: Видавництво Українського Католицького Університету, 2018. 520 с.
2. Дядюк Мирослава. Український жіночий рух у міжвоєнній Галичині: між гендерною ідентичністю та національною заангажованістю. Львів: «Астролябія», 2011. 368 с.
3. Зайцев Олександр. Парламентська діяльність політичних партій Західної України (1922-1939). Дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук. Львів, 1994. 208 с.

4. Зашкільняк Леонід. Крикун Микола. Історія Польщі: від найдавніших часів до наших днів. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2002. 752 с.
5. Книш Ірена. Жінка: вчора й сьогодні. Вінніпег, 1958. 200 с.
6. Левчук Ірина. Промоутерки змін: діяльність жіночих організацій у Польщі міжвоєнного періоду. Рівне: Волинські обереги, 2018. 248 с.
7. Маланчук-Рибак Оксана. Ідеологія та суспільна практика жіночого руху на західноукраїнських землях ХІХ-першої третини ХХ ст.: типологія та європейський культурно-історичний контекст. Чернівці: «Книги-ХХІ», 2006. 500 с.
8. Пахолків Святослав. Українська інтелігенція у Габсбурзькій Галичині: освічена верства й емансипація нації. Львів: ЛА «Піраміда», 2014. 612 с.
9. Полонська-Василенко Н. Видатні жінки України. Вінніпег-Мюнхен, 1969. 160 с.
10. Скакун Роман. «Пацифікація»: Польські репресії 1930 року в Галичині. Львів: Видавництво Українського католицького університету, 2012. 172 с.
11. Ступарик Богдан. Ідея національної школи та національного виховання в педагогічній думці Галичини (1772-1939 рр.). Коломия: Вік, 1995. 173 с.
12. Федевич Костянтин. Галицькі українці у Польщі 1920-1939. Київ: «Основи», 2009. 280 с.
13. Шаповал Юрій. «Діло» (1880-1939) – перша українська щоденна газета. /Навчальний посібник. Рівне, 2007. 68 с.
14. Юськів Богдан. Контент-аналіз. Історія розвитку і світовий досвід. Рівне: Перспектива, 2006. 203 с.
15. Йоргенсен Марианне, Филлипс Луизе. Дискурс-аналіз. Теорія и метод / Пер. с. Англ. 2-е изд. Харьков: Гуманитарный Центр, 2008. 352 с.

Статті:

1. Айненкель Анджей. Українське питання в політиці II Речі Посполитої та концепціях і заходах українських політичних сил у міжвоєнний період (1918-1939) // Україна-Польща: важкі питання. Т. 10. Матеріали XI Міжнародного

- семінару істориків «Українсько-Польські відносини під час Другої Світової війни», Варшава, 26-28 квітня 2005 року. Світовий союз воїнів Армії Крайової ТИРСА. /Ред. І. Галагіда, 2006. С. 141-154.
2. Барбара Людмила. Ідеологічні основи політичної діяльності Мілени Рудницької// Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 6: Історичні науки. Вип.10. Київ: Видавництво НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2013. С. 209-219
  3. Бірчак Володимир. Зінченко Олександр. Порушення конспірації. Як почалася історія ОУН //Історична правда/ URL:
<http://www.istpravda.com.ua/articles/5c56303486bf4/>
  4. Богачевська-Хомяк М. Націоналізм і фемінізм: провідні ідеології чи інструменти для з'ясування проблем? //Гендерний підхід: історія, культура, суспільство/ Під ред. Л. Гентош, О. Кісь. Львів: ВНТЛ-Класика, 2003. С. 166-181
  5. Гавришко Марта. Заходи ОУН на міжнародній арені у справі «пацифікації» в Галичині у 1930 р //Український визвольний рух. Зб. 19. Львів, 2014. С. 174-201.
  6. Гавришко Марта. Ставлення представників ліберального фемінізму в Галичині до ОУН у 1929–1939-х роках //Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. Вип. 24: Український визвольний рух середини ХХ століття в контексті суспільно-політичних ідей, подій та обставин / Гол. редкол. Микола Литвин. НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 2014. С. 85-97
  7. Дядюк Мирослава. Змагання за представницьку рівність: політична діяльність жінок у міжвоєнній Галичині// Українські жінки у горнілі модернізації (Під заг. Ред. О. Кісь). Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2017. С. 176-203
  8. Зайцев Олександр. Представники українських політичних партій Західної України в парламенті Польщі (1922— 1939 рр.) //Український історичний журнал. Київ: «Наукова думка», № 1. 1993. С. 72-84

9. Зайцев Олександр. Ставлення ОУН до спроб українсько-польського порозуміння (1929–1934)// Україна–Польща: історична спадщина і суспільна свідомість / Національна академія наук України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Вип. 5. Львів, 2012. С.57-70.
10. Зашкільняк Леонід. Спроби українсько-польського порозуміння в міжвоєнній Польщі (1920-1939 рр) //Поляки, українці, білоруси, литовці у міжвоєнній Польщі (1920-1939рр.): Матеріали міжнарод. Наук. Конф. Дрогобич, 8-9 жовтня 2004 р. /Упор. В. Футала. Дрогобич: «Коло», 2005. С. 34-45
11. Макарчук Олена. Початкова шкільна освіта на західноукраїнських землях у другій половині XIX – на початку XX ст. та пробудження національної свідомості українців // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки. Серія: історичні науки, Вип. 2. Луцьк, 2013. С.38-42
12. Маланчук-Рибак Оксана. Жіночий рух на Західноукраїнських землях (кінець XIX – 30-і роки XX століття) //Жіночі студії в Україні. Жінка в історії та сьогодні: колективна монографія/ За заг.ред. Людмили Смоляр. Одеса: Астропринт, 1999. С.110-129.
13. Мархель Людмила. Діяльність Мілени Рудницької в культурно-освітньому полі Західної України (20-30 рр. XX ст) //Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 6: Історичні науки. Вип. 12. Київ: Видавництво НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2014. С.168-178
14. Пушкарьова Наталія. Від «жіночих студій» до «гендерних досліджень», від історичної фемінології до гендерної історії//Гендерний підхід: історія, культура, суспільство/ Під ред. Л. Гентош, О. Кісь. Львів: ВНТЛ-Класика, 2003. С. 15-45
15. Русин Галина. Історичний розвиток шкільної освіти в Галичині // Обрії, № 1. 2015. С. 40-43.
16. Соляр І. УНДО і Польща в 1928–1930 рр.: пошук шляхів порозуміння // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність Вип. 17.2008. С. 177-185.

- 17.Черчович Іванна. Жіноча освіта в Україні: історичний огляд //Гендер в деталях/ URL:: <https://genderindetail.org.ua/season-topic/osvita-i-prosvita/zhinocha-osvita-v-ukraini-istorichniy-oglyad-134122.html>
- 18.Яремчук В. Д. Правовий статус українських шкіл в Республіці Польща у 1919-1939 рр. // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ, № 2. 2009. С. 31-42.
- 19.Mazur Grzegorz: Problem pacyfikacji Małopolski Wschodniej w 1930 r.// Zeszyty Historyczne, T.514. Paryz: Instytut Literacki, 2001. S. 3-40
- 20.Pisuliński Jan. Pacyfikacja w Małopolsce Wschodniej na forum Ligi Narodów// Zeszyty Historyczne, T.523. Paryz: Instytut Literacki, 2003. S. 109-123
- 21.Scott Joan. Gender: a Useful Category of Historical Analysis // American Historical Review, 1986. P.1053-1075.
- 22.Szumilo Mirosław. Ukraińska elita polityczna w Drugiej Rzeczypospolitej, Dzeje Najnowsze, 34\3, , 2002. S. 21-37